

Johann Philipp Kurzmann

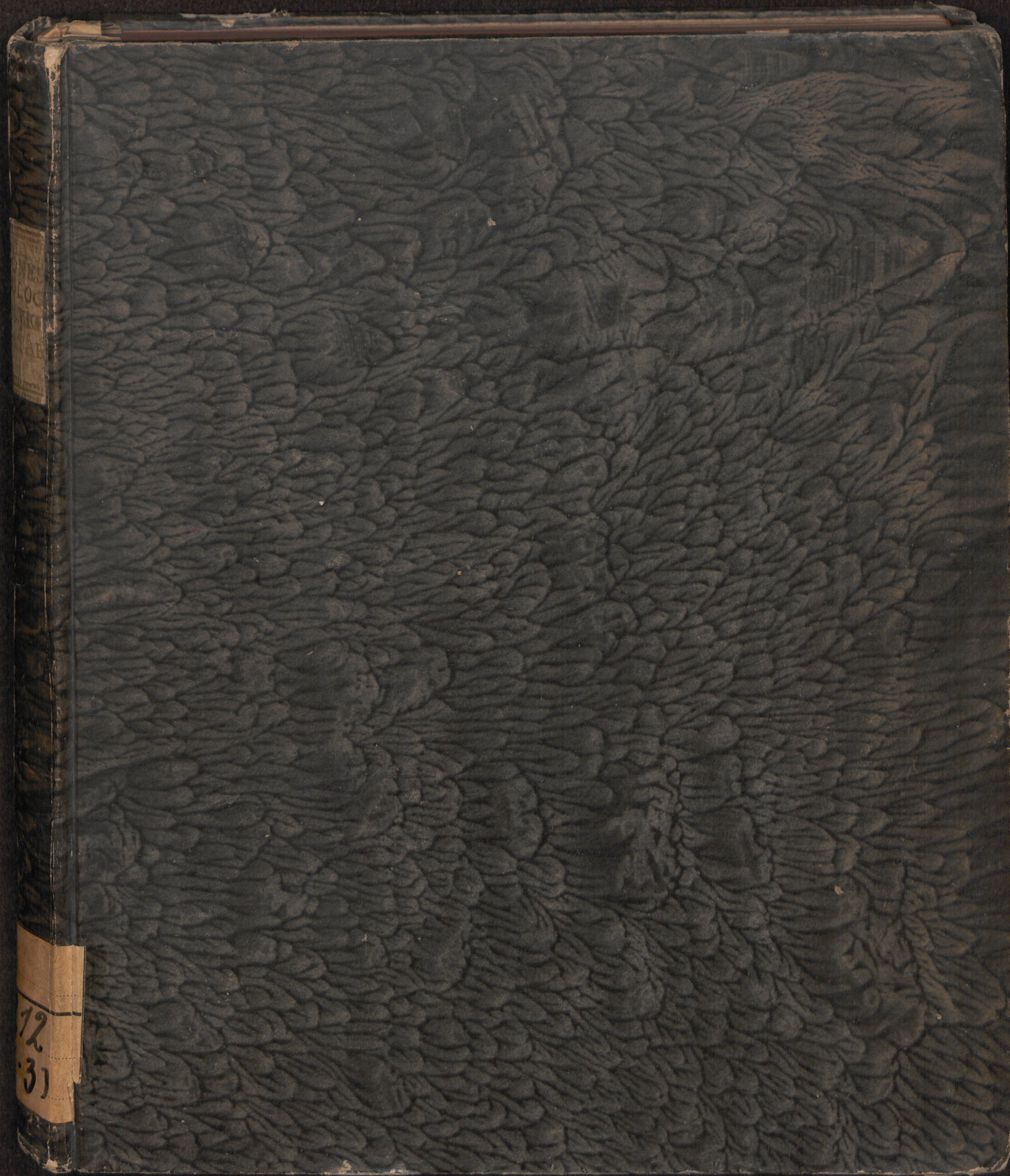
**Joannis Philippi Kurzmann Thvingo-Mvhlhvsani Commentatio De VI
Symbolorum Obligandi In Veteri Ecclesia : In Concertatione Civium Academiae
Georgiae Avgvstae Die IV. Jvnii MDCCXCII. Praemio A Rege M. Britanniae Avg.
Constitutio A Venerab. Theologorum Ordine Ornata**

Gottingae: Typis Joann. Christian. Dieterich, [1792]

<http://purl.uni-rostock.de/rosdok/ppn1753951704>

Druck Freier Zugang

nr 1. e. d. 4.
Fulmer f.
4 S. d. 4.

f. e. - 1020

f. f. - 1212 - 4.

f. g. -

f. f. - 1212¹⁻³.

JOANNIS PHILIPPI KURZMANN

THVRINGO - MYHLHVSANI

C O M M E N T A T I O

DE

VI SYMBOLORVM OBLIGANDI

IN VETERI ECCLESIA.

IN CONCERTATIONE

C I V I V M

ACADEMIAE GEORGIAE AVGVSTAE

DIE IV. JVNII MDCCXCII.

PRAEMIO A REGE M. BRITANNIAE AVG.

CONSTITVTO

A VENERAB. THEOLOGORVM ORDINE

ORNATA.

Non tam veniam, quam praemium habet, ignorare quod credas &c.

HILARIUS.

G O T T I N G A E

TYPIS JOANN. CHRISTIAN. DIETERICH.

L. f. - 12/12².

Venerabilis Ordo Theologorum superiori anno postulauit:

"Vt ex certa, quantum fieri potest, historia exponatur, qualem symbola ac regulae fidei veteris ecclesiae per tria priora saecula, quantamque vim obligandi habuerint, quibusque ex fontibus eam traxerint; tum vero ostendatur, quo fine? quibus mediis? quaque progressionem vis ista saeculo quarto et quinto sensim aucta fuerit atque ulterius protensa?"

QVAESTIONIS SOLVTAE CONSPECTVS.

In vniuersum inquiritur

- I. in Symbolorum ortum;
- II. eorundem vsum;
- III. vim obligandi in ecclesia antiqua.

SECTIO I. complectitur Symbolorum historiam.

Caput I. agit de origine Symbolorum:

- §. 1. De voce *συμβολον*.
- §. 2. Genesis symbolorum.
- §. 3. An symbola reperiantur in sacra scriptura?
- §. 4. An apud patres Apostolicos?
- §. 5. De primis scriptoribus, apud quos symbola inueniuntur.

Caput II. Historia Symbolorum.

- §. 6. De symbolis saeculorum trium priorum.
- §. 7. 8. De singulis speciatim.
- §. 9. 10. Deriuatio omnium ex eodem fonte.
- §. 11. De symbolis saeculi quarti et quinti.

SECTIO II. de vfu Symbolorum.

- §. 1. 2. Varius eorum vfu: dogmaticus, polemicus et apologeticus.
- §. 3. Vfu eorum publicus faeculis tribus prioribus in baptismo.
- §. 4. Testimonia e scriptoribus.
- §. 5. De ritibus apud baptismum vfitatis.
- §. 6. Quanam fymbola in hunc vsum adhibita fuerint faeculis nominatis?
- §. 7. Vfu eorum polemicus.
- §. 8. Vfu eorum dogmaticus faeculo quarto et quinto in baptismo,
- §. 9. in sacra coena,
- §. 10. in coetibus facris,
- §. 11. in conciliis et fynodis,
- §. 12. ad recipiendam societatem ecclesiae amiffam,
- §. 13. ad fufcipiendum munus ecclesiasticum,
- §. 14. in precibus priuatis.
- §. 15. Vfu polemicus priuatus faeculo quarto et quinto.

SECTIO III. de vi Symbolorum obligandi.

- §. 1. Qualis fuit haec vis fymbolorum faeculis tribus prioribus?
- §. 2. Quanta fuit?
- §. 3. Ex quibus fontibus fymbola hanc vim traxerunt?
- §. 4. 5. 6. An haec vis maior fuit faeculo quarto et quinto quam antea?
- §. 7. Qualis haec fuit?
- §. 8. Quanta?
- §. 9. 10. Quibus mediis fuit aucta?
- §. 11. Quo fine?
- §. 12. Quanam progrefione?

SECTIO

Historia symbolorum veteris ecclesiae.

C A P. I.

De origine symbolorum.

§. I.

De voce συμβολον disquisitio.

Cum vis obligandi symbolorum vix possit legitime declarari, nisi antea tam de origine, quam de natura eorum constiterit, age primum exponamus, quid nomen *symboli* significet, deinde vero unde symbola ipsa originem duxerint:

Aliis quidem, rem grammaticae expedientibus, symbolum est *collatio a)*, hoc est collectio sententiarum, quibus praecipua doctrinae christianae capita exponuntur *b)*.

Aliis est tessera paciscentium, quae et *συμβολα* apud veteres audiebant *c*). Aliis denique signum sodalitiis, qualia plura in graecorum mysteriis usitata fuisse legimus *d*). Sed his omnibus commodè caremus, quandoquidem nec etymologia nominis, nec eiusdem usus apud scriptores extraneos aliquid conferre potest ad definiendum sensum vocis, quae scriptoribus tantum ecclesiasticis familiaris est. His vero *symbolum* semper significat *expositionem fidei*, hoc est *declaratio-*

A 3

*) vid. Venantius Fortunatus Tom. II. bibliothecae patrum edit. 2. pag. 1150.
Gerh. Jo. Vossius de III symbolis differt. I. p. 504.

6) v. Suiciter thesaur. eccl. f. v. *συμβολον*. Causa confusada *συμβολη* lat. *symbola*, quod significat pecuniam, ad commune epulum apparandum collectam, et *συμβολον*, *symbolum*, de quo solum nobis est sermo. Qui *συμβολον collationem* dicunt, rationem nominis deducunt ex historia symboli apostolici, ad quod singuli apostoli sua contulisse dicuntur.

*) cf. Bingham orig. Tom. IV. L. X. c. 3.

d) cf. Zornii opusc. sacra, Tom. I. p. 164.

nem solemnem illorum dogmatum, quae vel singuli homines, vel integrae ecclesiae credebant, et quibus ab aliis distinguebantur e).

§. 2.

Iam vero talium formularum origo, si historiam sequimur, quaerenda est in formula baptismali, ab ipso Jesu Christo apostolis eo consilio praescripta, ut eam recitarent quoties aliquis sacro lauacro initiaretur f). Mature iam, et quidem sub ipsa reipublicae christianae initia non potuit non necesse videri, ut primaria religionis christianae capita in vnum quasi corpusculum colligerentur, quod doctoribus, nouitios examinaturis, loco schematis esset, examinatis vero totum doctrinae christianae ambitum exhiberet, quem per totam vitam profiteri promitterent. Huic necessitati subueniebant amplificata baptismali formula; id quod argumenta sequentia euincunt: et primum quidem forma externa omnium symbolorum ita est comparata, ut ordinem sententiarum formulae baptismalis sequatur, cetera quae formulae symbolorum simplici intertextuntur, haeresium causa sunt adiecta. Deinde familiare est patribus prioribus, symbola sua ex communi fonte, nempe traditione a Christo, apostolis, eorumque discipulis deriuare; sic v. c. Irenaeus symbolum, quod recitat, *πιστιν* nominat, *ὃν παραλαβε παρὰ τῶν ἀποστόλων καὶ τῶν ἐκείνων μαθητῶν* g). Tertullianus de suo dicit: "hanc regulam ab initio euangelii decurrisse" h). Adhuc distinctius idem declaratur in disputatione Pseudo-Athanasiana contra Arium, ubi symbolum dicitur: "fidei regula, quam coelestis magisterio dominus tradidit apostolis dicens: Ite baptizate omnes gentes in nomine patris, filii et spiritus sancti" i). Aliis locis primi patres ecclesiae semper ad aliquam fidei regulam prouocare solent, "quam non charta et atramento, sed spiritu in corde scriptam" dicunt k), quo figurato dicendi genere nihil aliud innuere videntur, quam

- e) Dubium est quonam tempore fidei regulae coeperint *symbola* dici, verosimiliter saeculo tertio, nam Ruffino haec vox iam fuit in vulgaribus, Cyprianus vero, ante hunc, primus eam videtur uti Epist. LXIX. p. 183. edit. Oxon. 1682. Cetera nomina, quibus apud antiquos *symbola* erant insignita, inuenies apud Bingham. lib. cit. p. 65. §. 2.
- f) Matth. euang. c. XXVIII. v. 19. 20.
- g) Iren. adv. haer. L. I. c. 10. p. 48 ed. Massuet.
- h) Tertull. contra Praxeam cap. 2.
- i) Athanas. opp. Tom. II. ed. Morell.
- k) Augustin. de baptism. L. VI. c. 25. coll. Socrate hist. eccles. L. I. c. 26. Iren. adv. haer. L. III. c. 4. 2. V. 20. III, 4.

quam formulam, quae inde a primordiis ecclesiae apud baptismum adhibebatur, nempe baptismalem, a doctoribus ecclesiae ita adornatam, ut huic usui posset inferuire.

§. 3.

Possent vero aliquis monere, patres ecclesiae antiquae, ubi de symbolo, ab Apostolis relicto, loquuntur, symboli aliquod schema, iam in scriptura sacra traditum, innuere, saltem normam aliquam, ab ipsis apostolis relictam, quod tamen nos minime moratur, cum a viris doctis sit satis refutatum ¹⁾; et eiusmodi regula neque cum interna librorum sacrorum conditione, neque cum methodo conveniat, qua religio ipsa a Christo et Apostolis tradita fuit. Praeterea scriptores priorum saeculorum de ea silent, et denique ad saeculum quartum usque quaelibet pene ecclesia aliis et diuersis symbolis usa est ^{m)}.

§. 4.

Symbolum vero primum, quod ceterorum omnium fundamentum et ex formula baptismi conflatum erat, in scriptoribus saeculi primi et dimidiae partis secundi nondum inuenimus, hoc est primi ecclesiae scriptores nullum symbolum in scriptis suis exhibent; quod dicimus contra eos, qui iam apud Ignatium, Clementem romanum, Polycarpum, Justinum Martyrem, aliosque formulas eiusmodi quaerunt, sed nulla idonea de causa, cum enim ut plurimum contra gentiles scribant ad religionem christianam contra eos defendendam, ipsa fides christiana copiose exponenda, non vero breuibus regulis declaranda erat. Si vero longam dogmatum seriem exhibent, non fit eo consilio, ut integram formulam componant. Quid quod huius aevi christiani nondum acribus et subtilibus distinctionibus eos, qui aliter sentiebant infectati sunt, quod testatur locus Irenaei, ubi de aevo suo dicit: "Discrimen inter doctos indoctosque (christianos) discrimen non facit in fide, nec dirimit eiusdem communionem, doctrina enim tantum aptiores reddit homines ad eius interpretationem" ⁿ⁾. Procul igitur aberant ab ista altercandi libidine, quae sequiorum saeculorum christianos ad symbola et componenda et defendenda incitauit.

§. 5.

¹⁾ v. Jo. Gerh. Vossii dissertat. de III symbolis I. §. X. p. 505. Amst. 1701.

^{m)} Rufinus ecclesiae Aquileiensis saeculo IV presbyter primus est qui asserit, Apostolos symbolum aliquod fidei reliquisse, in Expositione fidei; eum sequuntur interpolatores Augustini serm. CCXL. CCLVI. Tom. V. adpend. ed. Benedictin. p. 278, ut et Ambrosii serm. XXXIII. p. 435. Tom. II. adp. ed. PP. Benedict.

ⁿ⁾ Iren. adv. haer. L. I. c. 4.

Tum vero cum non solum numerus haeresium, sed et haereticorum insolentia increfceret, adeo, ut orthodoxi contra eos sese defendere coacti essent, noua armorum genera excogitabant, nimirum symbola scriptis exarata, quod testatur in vniuersum historia ecclesiastica huius aevi, praecipue vero insignis locus Hilarii, qui, postquam occidentales beatos praedicauit de eo, quod scriptas regulas seu fides, ut ille loquitur, nesciant, adiicit: "necessitas consuetudinem intulit exponi fides et expositis subscribi, ubi enim sensus conscientiae periclitatur, illic litera postulatur" o).

CAP. II.

Historia symbolorum priorum quinque saeculorum.

§. 6.

Quod primis temporibus apud christianos in vfu fuit symbolum, tempus et antiquitas deleuit; primum enim quod superest, exhibet Irenaeus, sed talibus verbis expressum, ut pateat, iam ante eius tempora formulam simpliciorum ecclesiis in vfu fuisse p); licet recitato symbolo adiiciat: αὕτη ἐστὶν ἡ πίστις, ἣν ἡ ἐκκλησία καὶ περ καὶ ὅλης τῆς οἰκουμένης ἕως περατῶν τῆς γῆς διασπαρμένη παρα δὲ τῶν ἀποστόλων καὶ τῶν ἐκείνων μαθητῶν παρελαβε, hoc est: symbolum quod ecclesia

o) Hilar. de synodis XXVII, 63. p. 1187. ed. Benedict. Paris.

p) Irenaeus adv. haer. L. I. c. 10. p. 48. ed. Masluet. Verba symboli sic se habent: profitemur τὴν εἰς ἓνα Θεόν, πατέρα παντοκράτορα, τὸν πεποι-
 νοτα τὸν οὐρανὸν, καὶ τὴν γῆν, καὶ τὰς θαλάσσας καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς,
 πιστίν. Καὶ εἰς ἓνα Χριστὸν Ἰησοῦν τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τὸν σαρκωθέντα ὑπὲρ
 τῆς ἡμετέρας σωτηρίας καὶ εἰς πνεῦμα ἅγιον, τὸ διὰ τῶν προφητῶν κεκηρυ-
 χος, τὰς οἰκονομίας καὶ τὰς ἐλευσεις καὶ τὴν ἐκ πατρὸς γενησιν, καὶ τὸ
 παθὸς καὶ τὴν ἐγερσιν ἐκ νεκρῶν, καὶ τὴν ἐνταρκεν εἰς τοὺς οὐρανούς ἀναλη-
 ψιν τοῦ ἡγαπημένου Χριστοῦ Ἰησοῦ τοῦ κυρίου ἡμῶν, καὶ τὴν ἐκ τῶν οὐρανῶν
 ἐν τῇ δόξῃ τοῦ πατρὸς παρουσίαν αὐτοῦ ἐπὶ τὸ ἀνακεφαλαιώσασθαι τὰ πάντα
 καὶ ἀναστῆσαι πᾶσαν σὰρκα πάσης ἀνδροποτητος, ἵνα Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ
 ἡμῶν καὶ Θεῷ καὶ σωτῆρι καὶ βασιλεὶ κατὰ τὴν εὐδοκίαν τοῦ πατρὸς τοῦ ἀο-
 ρατοῦ, πᾶν γόνυ καμψὴ ἐπουρανίων, καὶ ἐπιγῶν καὶ καταχθονίων, καὶ πᾶ-
 σα γλῶσσα ἐξομολογησῇ αὐτῷ καὶ κρίσιν δικαίαν ἐν τοῖς πᾶσι ποιησῇται,
 τὰ μὲν πνευματικά τῆς πονηρίας, καὶ ἀγγέλους παραβεβηκότας, καὶ ἐν ἀπο-
 στασία γεγονότας, καὶ τοὺς ἀσεβεῖς καὶ ἀδίκους καὶ ἀνομικοὺς καὶ βλασφημοὺς
 τῶν ἀνθρώπων εἰς τὸ αἰώνιον πῦρ πεμψῇ. Τοῖς δὲ δικαίοις καὶ ὁσίοις καὶ τὰς
 ἐντολάς αὐτοῦ τηρηήσοι, καὶ ἐν τῇ ἀγάπῃ αὐτοῦ διαμεμενηκοῖ, τοῖς ἀπ' ἀρχῆς,
 τοῖς δὲ ἐκ μετανοίας ζῶνι χαρισάμενοις, ἀφθάρσιαν δωρησῇται καὶ
 δόξαν αἰώνιον περιποίησιν.

ecclesia per traditionem ab apostolis accepit et in usu communi habet, tamen in oculos incurrit, Irenaei symbolum prolixius esse simplici formula baptismali, eaque de causa amplificatum, ut Gnostico- rum haeresin, late tum grassantem, refelleret. Quis huius amplifica- tionis auctor extiterit, ignoratur quidem, sed forte ab ipso Irenaeo proficiscitur, ut consilio suo, Gnosticos impugnandi, satisfaceret; hinc factum est, ut fere de solo Christo loqui videatur: Gnostici non cre- debant, Iesum Christum verum esse filium Dei, hinc forte adiectum est: *ēva deum, ēva Iesum Christum*. Porro Gnostici asseriebant, prophe- tas Veteris Testamenti alio spiritu fuisse ductos, quam apostolos Iesu Christi *q*); consulto igitur tam longa oratione exponit, quae Spiritus sanctus durante veteri republica prophetis suggessit de ea, quae fu- tura sit nova.

Eiusdem etiam argumenti sunt duo alia loca, quae vulgo tam- quam Irenaei symbola laudantur, sed symbolorum nomen vix mereri videntur, quandoquidem positiones tantum, ex symbolis forte ductas, ornant et amplificant *r*).

Tertullianus eodem modo contra Praxeam pugnat, ac contra Gnosticos Irenaeus. Ut enim Praxeam, dogma de trinitate negantem, et patrem et filium et spiritum sanctum vnum eundemque esse asse- rentem, nec non patrem in terram descendisse et passum esse conten- dentem refellat, utitur symbolo publico, seu fide, quam ab initio euangelii dicit decucurrisse, verbisque repetitis inculcat: credimus *hunc* filium missum a patre, *hunc* passum, *hunc* mortuum esse (non patrem) *s*).

Alia item leguntur symbola apud Tertullianum, a proxime lau- dato paullulum diuersa, quorum alterum est in libro de velandis vir- ginibus *t*), fortasse publicum ecclesiae Carthaginiensis, cuius presbyter fuit. Alterum vero ad refutandos eos compositum est, quos in prae- scriptione haereticorum impugnat, multisque Tertulliani additamen- tis refertum videtur *u*).

§. 7.

Haecenus euicimus, ante Irenaeum, adeoque iam saeculo primo, formulam baptismalem in formam symboli fuisse redactam; age igitur nunc

q) cf. Iren. l. c. L. II. c. 66.

r) Loca sunt L. III. c. 4. p. 178. V. 20. p. 317. ed. Maff.

s) Tertull. cont. Praxeam, cap. II. p. 501. opp. ed. Seml.

t) De vel. virg. c. I. p. 173. ed. Rigalt.

u) Praescr. haer. cap. XIII.

nunc inquiramus, quatenus omnium symbolorum sint simplicissima, et quonam modo fuerint amplificata: *Simplificissimum* omnium symbolorum, quae inueni, est publicum ecclesiae Aquileiensis *v*), quandoquidem in eo nihil inuenitur, praeter confessionem fidei in tres diuinitatis personas, cum breui notatione praecipuorum factorum, quibus quaelibet ex iis insignitur, patris nomini v. c. additur epitheton *omnipotens*, in positione de filio subiungitur breuis historia actorum factorumque eius in hac terra; de Spiritu sancto haec formula, sicut ceterae prioris aevi, breuior est, forte quia illo tempore, ad quod hoc symbolum referendum esse videtur, hoc dogma nondum erat ventilatum, quod serioribus demum saeculis factum est *w*).

Cetera symbola, quae tribus prioribus saeculis occurrunt, sunt 1) apud Irenaeum, 2) Tertullianum *x*), 3) Origenem *y*), 4) Cyprianum *z*), 5) Nouatianum *a*) et Gregorium Thaumaturgum *b*).

§. 8.

Ad symbola adhuc memorata etiam accedit *apostolicum c*), quod Ruffinus, et cum eo omnes saeculi quarti scriptores, ab apostolis ipsis confectum dicunt *d*), quod tamen iam supra refutatum esse opinamur *e*). Satis quidem antiquum esse videtur atque apostolis dignum, cum tamen haereses impugnare videatur, apostolorum temporibus seriores, notas haud obscuras impressas habet temporis, quo symbola iam magnis additamentis erant aucta, ut adeo saeculo demum tertio, paulo ante ortas constitutiones apostolicas, in ecclesia romana,

v) v. Walch b. f. p. 54.

w) cf. Ziegler theolog. Abh. Geschichtsentwick. des dogma v. h. Geist.

x) v. supr. §. 6.

y) Alterum, quod Origeni tribuitur symbolum, cum toto libro, in quo legitur, est dubiae auctoritatis. cf. Walch. hist. haeres. Tom. I. p. 535. Bibl. symb. p. 11. 12. Altera formula, quae in praefat. libri *περι ἀρχῶν* a nonnullis quaeritur, a symboli forma plane recedit.

z) Cyprianus breuiter tantum recenset praecipua dogmata, baptizandis per quaestiones, in baptismo factas, proponenda, Epist. ad Magn. IXX. LXXVI.

a) De Trinit. c. 1. p. 1. c. 9. p. 58. c. 19. p. 217. ed. Jackson.

b) vid. Gregor. Nyssen. opp. Tom. III. p. 546. ed. Paris. 1638.

c) v. Constitut. apost. L. VII. c. 41. ed. Clerici, Amstel. 1724.

d) Ruffinus, ut ipse fatetur, relata tantum refert, forte ex Pseudo-Clemente de recognitionibus hausta; eum sequuntur multi. cf. Calov. syncretism. de symb. apost.

e) cf. supr. §. 3.

mana, ortum eius quaeram f). In eadem multas postea subiit mutationes vsque ad initium saeculi quinti, quo tempore tandem in eam formam redactum est, quam in ecclesiae nostrae libris symbolicis habet.

§. 9.

Et symbolum quidem apostolicum antiquius, de quo proxime diximus, continere videtur prima stamina omnium symbolorum, quae apud occidentis ecclesias reperimus, nam ecclesiam romanam, quae mater ceterarum fuisse videtur g), simplicissimum symboli exemplum habuisse, apparet ex loco Vigilii episcopi, qui sic sonat: "Vniuersitas profitetur, credere se in Deum, patrem omnipotentem, et in Iesum Christum, filium eius, dominum nostrum. Huic capitulo ob id iste (Eutyches) calumniatur. Cur non dixit: in *unum* Iesum Christum, filium eius, iuxta Nicaeni decretum concilii? Sed Roma, et ante quam Nicaena synodus conueniret, a temporibus apostolorum vsque ad nunc, et sub beatae memoriae Caelestino, cui iste rectae fidei testimonium reddidit, ita fidelibus symbolum tradidit: nec praeiudicant verba, ubi sensus incolumis permanet" h).

Ex eo igitur, quod hoc symbolum ne quidem vocem *unum* habet ante *Iesum Christum*, quod iam in Aquileiensi antiquissimo reperitur, colligimus, antiquissimum ecclesiae romanae symbolum, cum ipsis religionis christianae initiis, ad ceteras occidentis ecclesias peruenisse, successu vero temporis a qualibet etiam occidentis ecclesia, prout necessitas postulare videbatur, fuisse immutatum; quod breui post etiam factum est in ipsa ecclesia romana, ut docent varia symbolorum exempla, a Walchio collecta i), quibus inter sese comparatis, patet, in rebus praecipuis omnia inter se conuenire, et discedere a se inuicem tantum in partibus quibusdam aduentitiis, hinc alia voci *ecclesiae* ad-

B 2

dunt

f) In hac sententia me confirmant Franc. Walch. in bibl. symb. p. 23. et G. Walch. introd. in lib. symb. G. I. Vossius diss. de III. symbolis L. §. 24. Magna eius fuit auctoritas in antiquitate, quandoquidem iam saeculo quarto pro indubia fidei regula habitum fuit. cf. Bullus de necess. cred. quod &c. c. V. §. 1.

g) Ecclesia romana erat antiquissima, quam nouimus, Italiae, auctoritatemque maximam habebat antiquissimis temporibus, secundum Irenaeum, qui *potiorem* ei tribuit *principalitatem* (sive *antiquitatem*, quia interpret Irenaei vocem graecam *ἀρχαιότητα*, qua sine dubio usus erat auctor, misere vertisse videtur.) cf. Iren. adv. haeref. L. III.

h) v. contra Eutychianos L. VI.

i) Bibl. symb. Walch. p. 37-61.

dunt epitheton *catholica* k), alia aucta sunt doctrinis fere his: *de communione sanctorum, de descensu Christi ad inferos l), et de vita aeterna.*

§. 10.

Quod de occidentali adhuc diximus ecclesia, etiam transferri potest ad *orientalem*, dubio enim procul christiani orientis, forte maturius adhuc, formulam baptismalem in symboli formam adaptarunt; antiquissimum vero, quod fortasse olim ad occidentales translatum erat, in simplici forma nusquam exhibetur, sed haeresium, forte Gnosticarum, causa magnopere adauctum, ut testari videtur simplicissimum eius exemplum, quod exhibet Ruffinus m), si comparatur cum ferioribus symbolis, quorum sunt plura, tam publice ab integris ecclesiis, quam seorsim ab hominibus priuatis, ante concilium Nicaenum confecta. Sed formulam longe celeberrimam hoc concilium confluunt ex antiquo illo, quo ecclesia orientalis huc usque utebatur, interpositis nimirum iis, quae ad refellendam opprimendamque haeresin Ariatorum aliquid conferre videbantur, v. c. interposita voce illa *ὁμολογίος*. Haec vero formula tantam nacta est auctoritatem, ut plurima non solum orientalis, sed et occidentalis ecclesiae symbola oblitteraret, novis postea condendis fere semper esset pro fundamento, et a multis synodis in actis suis repeteretur, adiectis non solum novis sanctionibus, sed et integris positionibus n).

§. 11.

In his synodis primo loco ponenda est Constantinopolitana, a. 381. sub auspiciis Theodosii M. congregata, in qua dominabantur homousiani superatis difficultatibus, quibus inde a tempore concilii Nicaeni

k) Ecclesia iam vocatur *catholica* apud Enseb. L. IV. c. 15.

l) Descensus Christi ad inferos primum fit mentio in symbolo pseudo-Athanasiano, et in publico ecclesiae Aquileiensis apud Ruffinum, ex quo fortasse transit in romanum; quatuor prioribus saeculis tantum *sepultura* sub eo intelligebatur, a qua vero distinguitur primum in symbolo Ariano, a. 359 Constantinopoli confecto, cf. Socr. L. II. c. 41.

m) In Exposit. symb. Ap.

n) Ex frequenti CCCXVIII episcoporum conuentu in synodo Nicaena apparet, quam enixe omnes desiderauerint, Arianam haeresin opprimere, simulque perspicitur, unde formula, ab iis confecta, tantam acceperit auctoritatem, nam principes totius orbis christiani episcopi intererant congregatis. cf. Socrat. h. e. l. I. c. 7. 8. 19. coll. Athanas. ad Afros Tom. I. f. 931.

caeni ab Arianis fuerant preffi o). Repetita est eadem formula a synodo Ephesina, sub Theodosio Jun. a. 431. coacta, ad componendas turbas, per haeresin Nestorianam in ecclesia excitatas p). Tertio confirmata est a. 451 in synodo Chalcedonensi, a Marcione imperatore conuocata, ad reprimendam Eutychianorum haeresin, quae novas synodo tertia Ephesina, latrociniali dicta, ceperat vires q).

Alia adhuc fuerunt minoris nominis atque auctoritatis concilia, quae formulam Nicaenam etiam denuo commendarunt, quae vero breuitatis causa praetermittimus.

De industria etiam silemus de symbolis aliis, ab hominibus priuatis, post concilii Nicaeni tempus, vsque ad finem saeculi quinti, confectis, quandoquidem eorum historia parum confert ad symbolorum vim obligandi declarandam r). Sufficiant ea, quae de praecipuis huc vsque collecta fuerunt atque vberius explicata. Statim vero nunc ad ipsam rei pertractationem procedi posset, nisi consultum duceremus, antea quoque *de symbolorum usu*, in veteri ecclesia obtinente, aliquantulum disserere.

o) Causa tam celerrimae mutationis rerum solummodo quaerenda est in imperatore, cuius ingenium, vt Socrates ait, φιλονεικίαν odio habebat, δημοκρατίαν desiderabat, praecipue vero Arianorum haeresin quam maxime auersabatur. cf. Socr. L. III. c. 25. Nicephorus h. e. L. XII. c. 29. coll. Socr. L. V. c. 7. 8. Sozom. h. e. L. VII. c. 9. 12.

p) cf. Socr. L. VII. c. 32. coll. Cave hist. lit. scriptorum eccles. p. 266.

q) cf. Can. conc. Chalcedonens. apud Bevereg. in pandect. p. 103. coll. Cave h. l. p. 307. Mansi collect. Tom. VII. p. 116. Evagrius h. e. L. II. c. 4. Niceph. L. XV. c. 3.

r) Collecta sunt ap. Walch. in biblioth. symb. p. 152 sqq.

SECTION II.

De usu symbolorum veteris ecclesiae.

§. I.

*V*sus symbolorum apud christianos ecclesiae antiquae duplex fuit, publicus et priuatus, hoc est symbola temporibus antiquis adhibebantur vel publice ab integris ecclesiis, vel priuatim a singulis eius membris, et quidem consilio modo *dogmatico*, modo *polemico*; plurima enim symbola vidimus, non alia de causa fuisse confecta, quam illa, ut auctores eorum fidem suam profiterentur, atque declararent, quibus in dogmatibus ab aliis, aliter sentientibus, discederent. Hac ratione inducti primi statim christiani formulam baptismalem ita amplificasse videntur, ut speciem referret alicuius normae, ad quam examinari poterant ii, qui religioni volebant initiari s). Hinc varia cognomina symbolorum apud scriptores ecclesiasticos, dicuntur v. c. *σωματια της αληθειας* *corpuscula fidei* apud Irenaeum t), *διδασκαλια της πισως* *doctrinae fidei* apud Cyrillum u), *πισις* atque *κανωνες πισως* *fides et fidei regulae* item apud Irenaeum, porro *αληθειας συνταγματα* *fidei libelli* siue *compositiones* v), *οροι* et *ενδοσεις* *πισως* *definitiones et expositiones fidei* w). Secundus symbolorum frequentissimusque usus fuit *polemicus*; eo enim consilio praecipue recitantur ab ecclesiae doctoribus, ut conuincerent atque refutarent heterodoxorum errores; quia nimirum per illa primo ostendere poterant haereticis, quatenam sit recta fides, deinde monstrare, quomodo ad rectam viam eis iterum sit redeundum. Hoc item innuunt nomina alia symbolorum, apud ecclesiasticos scriptores occurrentia, v. c. Nicaenum symbolum dicitur: *μηχανημα κατα της (Αρειου) κακοτεχνιας* *instrumentum aduersus Arii malitiam* x), quia eius auctores huius haeretici disciplinam per illud destruere volebant. Eadem ratione Damasus symbolum vocat: *murum aduersus arma diaboli et antidotum aduersus letifera (haeresum) venena* y).

Hunc

s) cf. supr. §. 4.

t) Iren. adv. haer. L. I. p. 46. 47.

u) Cyrill. Catech. V. f. 45.

v) Iren. L. I. c. 19. coll. Tertulliano praescr. haer. c. 13. Theodor. L. II. c. 15.

w) Theodor. l. c. Socr. h. e. L. II. c. 39.

x) Theodor. h. e. L. II. c. 18.

y) Epist. synod. c. 17.

Hunc symbolorum usum ubique obtinuisse testatur historia, quandoquidem iam Irenaeus, a quo primum symbolum profertur, Gnosticarum haeresium causa illud recitavit, et sequiores ecclesiae doctores, nec non integra concilia, fere semper tantum ad haereticos refellendos nova symbola composuerunt.

§. 2.

Ufus quidem minus frequentatus, sed tamen aequè proprius symbolorum in ecclesia antiqua fuit *apologeticus*; symbola enim apud christianos antiquos media fuerunt, quibus calumnias atque incusationes prauarum opinionum a sese auertebant, quod testatur exemplum Charissi, qui per symbolum, concilio Ephesino oblatum, profitebatur, quam sit ab erroribus alienus *z*); idem declarant patres concilii Sirmienensis verbis, simbolo suo adiectis: "Symbolum composuimus eo consilio, ut omnem sinistram apud eos diluamus opinionem, qui sententiam nostram non cognoscunt" *a*). Tandem symbola in vniuersum erant normae, ad quas dogmata et opiniones christianorum de rebus, ad fidem pertinentibus, tamquam in lapide lydio explorabantur, et deinde definiebatur, vtrum ad orthodoxorum gregem quis pertineret, an vero ad maledictam haereticorum cohortem.

§. 3.

Ufus symbolorum *publicus*, ut iam ad singula progrediamur, hoc aevo perexiguus fuit; in historia enim ecclesiastica, et scriptis patrum huius aevi id solum inueni, ecclesiam primaeuam publice symbola tantum in *baptismo* adhibuisse, de quo usu iam copiosius agendum erit: primis christiani aevi temporibus ii, qui nouae doctrinae nomina dare volebant, sine magnis difficultatibus, per interrogationes, e formula, apostolis a Christo praescripta, depromtas, ad baptismum admittebantur *b*). Breui vero tempore post, forte ipso Apostolorum adhuc aevo, antistites christianorum cautius hac in re versari coeperunt, neque quemquam ad baptismi solemniam admittebant, nisi praeuia institutione catechetica elementa disciplinae christianaedoctus esset. Quos autem profectus fecerit nouitius, accuratius explorari non potuit, quam examine ad symbolum illud instituto, quod per tempus institutionis catecheticae ab iis memoriae mandatum erat, ut inter baptismi solemniam recitaretur.

§. 4.

z) cf. Walch. bibl. symb. p. 215 sqq.

a) Socr. L. II. c. 19.

b) Exemplum legimus Act. VIII, 37.

§. 4. Haec vero, quae memorauimus, ab historia comprobari, docent multa scriptorum antiquorum loca: et quidem symbola in baptismo fuisse usitata circa saeculum secundum medium, testatur Irenaeus, qui symbolum vocat: *κανὼνα, ὃν δια τοῦ βαπτισματος εἰληφε* c), idem comprobant plura Tertulliani loca d). De ecclesia romana veteri Ruffinus refert: "mos (ibi) seruatur antiquus, eos, qui gratiam baptismi sunt suscepturi, publice, id est fidelium populo audiente, symbolum reddere" e).

In constitutionibus denique apostolicis (quae ante exitum saeculi tertii fuerunt compositae) praecipitur: "post abrenunciationem diaboli symbolum in baptismo esse recitandum" f).

§. 5.

Recitabantur symbola in diuersis ecclesiis modo diuerso, antiquissimis temporibus, cum non nisi adulti baptizarentur, ab his ipsis, in ecclesia vero romana interdum ab eo, qui baptismum peragebat; et initiandus ad propositas quaestiones tantum respondebat g). Deinde, quam diu non admodum frequens nouitiorum copia erat, certique tantum anni dies, nempe paschatis atque pentecostes, essent ad hunc ritum peragendum destinati h), octo vel etiam interdum quadraginta diebus, constitutum tempus proxime antecedentibus, catechumeni symbolum accipiebant memoriae mandandum, non quidem scriptum, sed catechista cuilibet catechumeno symbolum voce praeiuit, donec memoria teneret; literis enim illud mandare, et tum tradere catechumenis non solebant, ne forte profanis innotesceret i). Porro symbola recitabantur coram illo, qui baptismum conferebat, quod ius antiquissimis temporibus tantum episcopo compete-
mana
bat, vel presbyteris et diaconis, ab hoc auctoritate idonea ornatis k); et in ecclesia romana

c) Iren. adv. haer. L. I. c. 1.

d) Tert. de praescript. haer. c. 13. de vel. virg. c. 1. p. 192. de spectac. c. 4.

e) Ruff. in prooem. ad expos. symb. Ap.

f) ed. Cotelarii P. P. Apost. v. I. L. VII. c. 41. p. 379.

g) cf. Kiesling de usu symbolorum p. 142. In ecclesia graeca baptizandus semper ipse recitabat.

h) cf. Tertull. de baptism. c. 19. Augustin. ferm. VI. arbitratur, baptismum quauis die peragi posse.

i) cf. August. ferm. CXVI. homil. 42. Disciplina arcani hanc cautionem commendabat, quam religiose adhibet Sozomenus L. I. c. 20. ubi symbolum Nicaenum non audet recitare.

k) cf. Tertull. de baptismo c. 17.

mana recitans stabat in loco quodam eminentiore, in conspectu populi *l*), qui inter actum baptismi ad Deum precabatur *m*); in quibusdam ecclesiis symbolum recitabant sponsores, qui iam Tertulliani tempore adultis a latere erant *n*). Quidam etiam symbolo scripto solummodo subscribebant, annulo simul adimpresso *o*).

Omnes vero ritus hoc modo sese excipiebant: Baptizandus primo ter in aquam immergebatur, deinde "abrenunciabat," ut vocabulo patribus solemniter utar, diabolo *p*), conuerso ad occidentem vultu; deinde recitabat symbolum, conuerso eodem ab occidente ad orientem, (quod mysticum sensum continebat *q*); interdum etiam, uti iam vidimus, omnia peragebantur quaestionibus ad initiandos habitis, ut testatur symbolum Cypriani *r*). Post baptismum initiati per vinctiorem benedictam confirmabantur manuum impositione et signo crucis, ad aduocandum spiritum sanctum *s*). Satis igitur constat, symbola saeculis tribus prioribus in usu ecclesiarum publico fuisse, et quidem magna auctoritate ornata.

§. 6.

- l*) cf. Augustin. confess. L. VIII. c. 2.
- m*) Tertull. de bapt. Ambrosius de myster. init. c. 5.
- n*) Tertull. l. c. Schrökh hist. eccl. T. III. p. 361. 363. Sponsores praecipue aderant infantibus sacro lauacro abluendis. cf. Augustin. de bapt. contra Donatistas c. 4 et 24. et sponsores nomina simul cum initiandorum nominibus in indicibus ecclesiae consignabantur.
- o*) Hoc factum esse videtur ab iis tantum, qui ob nimiam trepidantiam symbolum publice non audebant recitare, cf. Vicecomes de antiq. eccl. ritibus L. II. c. 27. sed veritas totius rei firmo non nititur fundamento, ex historia petito.
- p*) cf. Tertull. de cor. mil. c. 3. verba eius sunt: "Aquam adituri ibidem, sed et aliquantulum prius in ecclesia sub antistitis manu contestamur, nos renunciare diabolo et pompae et angelis eius. Dehinc ter mergimur, amplius aliquid respondentes, quam dominus in euangelio determinauit (nempe in formula baptismali)."
- q*) cf. Cyrill. catech. mystag. I. n. II. cat. 19. Hieronymus in Amos. c. VI. 14. Ambros. de initiatis c. 2. dicit: "Primum renunciamus ei, qui est ad occidentem, nobisque moritur cum peccatis: et sic versi ad orientem patrum inimus cum sole iustitiae, et illi seruituros nos esse promittimus".
- r*) cf. idem de sacram. L. I. c. 2. Cyrill. catech. XX. §. 4. Symbolum Cypriani apud Walch. bibl. symb. p. 12. 13.
- s*) Tertull. de bapt. c. 7. 8. dicit: "Egressi de lauacro perungimur benedicta vinctiorem, dehinc manus imponitur per benedictionem aduocans et inuitans spiritum sanctum." Totus hic ritus imaginem referebat descensus istius spiritus sancti in Iesum in Iordane Marc. I. 6. cf. Cyrill. mystagog. catech. III. n. 1. coll. Cyprian. ep. ad Iubaian. 73. p. 202. Constitutt. apost. L. VII. c. 43. 44.

C

§. 6.

Quaenam vero ex pluribus, quas nouimus, formulis hoc aeuo in vsu publico ecclesiarum fuerit, haud difficulter potest definiri; nam vsque ad saeculi tertii finem non nisi symbolum apostolicum, vulgo sic dictum, extabat, pluribus ecclesiis, tantummodo diuersis formis, commune.

Vsus symbolorum huius aeui *priuatus* accuratissime definiri potest ex iis, quae de methodo institutionis primorum christianorum nouimus; cum enim, vt obseruauimus, tantum in baptismo recitarentur, anteaque memoriae mandarentur a christianis, non potuerunt non animis omnium, cum ipsa religionis doctrina, quam altissime esse impressa, menti semper quam viuidissime obuersari, praecipue quod veteranis inter baptismi solemnia saepenumero in memoriam reuocabantur.

§. 7.

Vsus symbolorum *polemicus* iam hoc aeuo valde frequentatus fuit, quandoquidem contentiones cum haereticis fere semper symbolis condendis occasio fuerunt. Scriptores nimirum orthodoxi haereticorum, quos symbolis impugnant, dogmata primo recensent, deinde ob oculos illis ponunt, quantopere a recta via aberrarint, tum symbola vel publica, vel ipsis saltem notissima, proponunt, additis iis, quae ad refellendos haereticorum errores maxime facere videntur; qua ratione id consequi volebant, vt haeretici et orthodoxorum fidem docerentur, et errorum ab ipsis commissorum arguerentur ^{t)}. In conciliis, si per symbola haereticos impugnabant, eos adhortantur, vt errores suos agnoscant et ad sanio rem rationem reuertantur, nec non fidem orthodoxam, simbolo propositam, amplectantur, quod vero si recusent, anathemati dantur; quibus factis noua formula sancitur, vt historia synodi, Antiochiae saeculo tertio habitae, testatur, quae et ipsa prima fuit, quae haereticum (Paullum nempe Samosatenum) ex symbolo condemnauit.

§. 8.

Symbolorum vsus saeculo quarto multo frequentior erat; quam tempore praecedente, non enim in *sacro* tantum *lauacro*, vt antea, adhibebantur ex more recepto, sed et integra concilia illorum vsum solertius commendabant. Laodicensem, saeculo quarto celebratum, ca-

none

^{t)} cf. Exempla Irenaei ac Tertulliani sup. Sect. I. §. 6. coll. Iren. adv. haer. L. I. c. 19.

none XLVI praecipit: "Baptizandos oportet et fidei symbolum discere, et quinta feria vltimae septimanae vel episcopo, vel presbyteris red- dere" *u*), quod serioribus deinde temporibus saepius fuit repetitum. Varias vero hoc aevo fuerunt ipsarum formularum permutationes, nec vna eademque in ecclesiarum vsu constanter permansit, quia saeculo quarto earum numerus tantum accreuerat, antiquioresque tam multa additamenta acceperant. Ante concilium Nicaenum ecclesia orientalis antiquissimis symbolis adhuc utebatur, sed post huius concilii tempus plures ecclesiae nouam pro antiquis adoptabant, vt Salaminensis, Epiphanio teste *v*), cuius episcopus sacrorum ministros ecclesiae suae hortatur, vt formulam istam catechumenis baptizandis communicent, quae sit tradita "ἀπο τῶν ἁγίων ἀποστόλων καὶ ἐν ἐκ- κλησίᾳ τῇ ἁγίᾳ ποιεῖ ἀπο πάντων ὁμοῦ τῶν ἁγίων ἐπισκοπῶν ὑπὲρ CCCX τῶν ἀριθμῶν," quibus praemissis recitat formulam Nicaenam, cum quibusdam tamen additamentis auctam.

De publico formulae Nicaenae vsu confectores eius nihil qui- dem praeceperunt, episcopi tamen plures priuatim eam publica orna- runt auctoritate, ob haeresin Arianam, per orientem late sparsam. In vsum vero ecclesiae orientalis vniuersae non videtur fuisse recepta ante saeculum quintum.

In actis concilii Ephesini, a. 431. celebrati, patres congregati praecipiunt: "vt catechumeni hanc (Nicaenam) fidem discerent, et praeter hanc aliam nullam" *w*). Per singulas deinde synaxes siue chri- stianorum congregationes fuit recitata *x*). Ecclesia latina neque Ni- caenum symbolum, neque Nicaeno-Constantinopolitanum in vsum publicum adoptauit, sed antiquis anteaue vsitatis, maxime apostolico acquieuit; ea potissimum de causa, quia haeresibus non tantum tur- bata erat, ac orientalis, adeoque symbolis non admodum indigebat *y*); attamen etiam in hac ecclesia non exiguum symbolo Nicaeno tribue- bant auctoritatem, vt testatur historia synodi Mediolanensis, in qua cum patribus congregatis formula Antiochena quinta, (μαρτυρία dicta)

C 2

u) cf. Harduin. Act. conc. Tom. I. p. 790.

v) Ancorat. c. CXIIX. p. 387. CXIX. p. 391. CXX. Idem fecit Eusebius in

w) v. Conc. Ephesin. Act. VI. T. III. p. 689. Conc. Chalcedonens. Act. II. Tom. IV. p. 342.

x) v. auctt. ap. Bingham. orig. Vol. IV. p. 112. 113. citt.

y) cf. Vossius diff. III. de tribus symb. §. XIX. p. 526. Innocentius III. de quibz missae L. II. memorat, iam Damasum I. saeculo quarto formulam Nicaenam in ecclesiam latinam recepisse, quod mihi a vero abludere videtur.

dicta) proponeretur, responderunt: "*Sufficere fidem Nicaenam, nouoque symbolo non opus esse*" 2).

§. 9.

II. Vfus symbolorum alius fuit in *sacra coena*, non tamen ante saeculi quinti finem; primo quidem in ecclesia graeca, deinde etiam in latina. Quod in ecclesia Antiochena fuerit receptus, testari videtur locus Cassiani, qui in libro de incarnatione domini Nestorium, contra quem pugnat, ita alloquitur: "Huius symboli (Antiocheni scilicet) fides te perduxit ad vitae fontem, ad salutis regenerationem, ad *eucharistiae gratiam*, ad domini communionem" a). Primus vero, qui instituisse dicitur, vt symbolum, etiam durante sacra synaxi, siue communionem, in ecclesia Antiochena, praelegeretur, fuit Petrus (πρωτοπρεσβυτερος s. Fullo dictus, huius ecclesiae episcopus a. 471.) b). Ex orientalibus ecclesiis mos traductus est in occidentem, et primum quidem in ecclesiam hispanicam, sed saeculo demum sexto c).

Recitatio ipsa in sacra coena ideo fuit instituta, "vt primum populi, quam credendi voluntatem teneant, faterentur, et sic corda purificata ad Christi corpus et sanguinem percipiendum exhiberent", vt Recaredus rex dicit in concilio Toletano, respectu habito ad formulam Nicaenam d).

Praelegebatur vero symbolum post orationem, sacrae communioni praemissam.

§. 10.

III. In *coetibus publicis christianorum* symbola etiam, inter preces quidem, recitabantur, non vero ante saeculum quartum, nam omnia loca, quibus ritus, in sacris christianorum conuentibus obtinentes, describuntur, de hac consuetudine silent, quod v. c. vix fieri potuisset apud Tertullianum, vbi in Apologetico aduersus gentes, christianos semper impie calumniantes, infert: "christianos coire in coetum et congregationem, vt Deum, quasi manu facta, precationibus ambiant", et

2) Socr. h. e. L. II. c. 15. 20.

a) de Incarnat. Lib. VI. Non satis quidem tutum hoc testimonium videtur, quia etiam de *fide* in vniuersum, per symbolum percepta, intelligi posset, tamen illud nolui omittere.

b) cf. Theodor. Lect. hist. L. II. p. 566. In ecclesia Constantinopolitana ritus fuit receptus saeculo demum sexto. ib. 563.

c) Conc. Tolet. III. can. 2.

d) cf. Hoornbec. miscellan. sac. p. 347 sqq. et auctt. ibi citt. coll. Kiesling de vsu symbolorum p. 124.

et deinde pergit: "cogimur ad literarum diuinarum commemorationem, si quid praesentium temporum qualitas aut praemonere cogit, aut recognoscere. Certe fidem sanctis vocibus pascimus, spem erigimus, fiduciam figimus, disciplinam praeceptorum nihilominus inculcationibus. Ibidem etiam exhortationes et censura diuina" et s. p. e). Ex quo loco colligimus, Tertulliani tempore nondum obtinuisse morem, symbola in conuentibus publicis praelegendi.

Inde vero a Constantini M. tempore frequentior esse incipiebat in vniuersum symbolorum vsus; hoc enim tempore impetus et multitudo eorum, qui ad suscipiendum christianismum properabant, tam magna erat, vt catechumenorum praeuia institutio plane negligereetur, (de quo etiam conqueritur concilium Nicaenum canone II); qua de re nouis opus erat auxiliis ad fidem christianis inculcandam, adeoque factum est, vt *symbola in conuentibus christianorum sacris non solum recitarentur, sed et antiphonatim decantarentur f)*; quod praecipue instituisse dicitur Petrus Fullo in ecclesia Antiochena g).

Ante quam autem hoc in morem veniret, iam *parasceues*, siue *dominicae passionis die* symbolum recitabatur in ecclesia h). Et in romana quidem Marcus episcopus praecipiebat primus, vt *symbolum diebus solemnibus, statim post euangelium, a clero et populo magna voce decantaretur i)*.

§. II.

IV. Etiam praelegebantur symbola in *conciliis, siue episcoporum congregationibus*, habitis de rebus ad fidem et ecclesiam pertinentibus; quibus consilium erat, ante omnia circumspicere, qualis hoc tempore fides esset. In medio loci, vbi congregati patres sedebant, seorsim posita erant euangelia, in quorum verba antea iurabant, deinde precibus factis pro aduentu Spiritus sancti in corda sua symbolum fidei praelegebant, simul cum veterum conciliorum canonibus, quo facto demum de iis dispiciebant, quorum causa synodus conuocata erat k).

C 3

§. 12.

e) Tertull. adv. gentes c. 39.

f) cf. Edmund Martene de antiq. eccl. ritibus T. I. c. 4. p. 384.

g) cf. Nicephor. h. e. L. XV. c. 28.

h) ibid. ad fin.

i) cf. Platina de vitis pontif. p. 43. ed. Colon. 1551. Symbolum praecipue commendauit ob Arianam haeresin, ecclesiae romanae imminentem.

k) v. Can. conc. Ephesini T. II. c. 6. coll. can. conc. Chalcedonensis.

V. Porro omnes ii, qui societatis ecclesiasticae communionem vel haeresum, vel vitiorum commissorum causa amiserant, vel symbolo antiquo subscribere, vel nouum componere cogebantur; cuius rei exemplum praebet Arius et Euzoius, qui literis supplicibus a Constantino M. petebant, ut de exilio reuocati "in ecclesiam matrem" reciperentur, adiicientes symbolum, in testimonium fidei orthodoxae l).

Eusebius Nicomediae et Theognis Nicaeae, ob vocabulum *ὁμοουσιος* et formulam Nicaenam non receptam, simul cum Ario exulantes, imperatoris iussu munera sua ecclesiastica cum recuperarent, Augusto poenitentiae libellum offerebant, in quo sese ab haerefeos suspicione purgabant, consensum suum cum publica fide testantes m). Pauliciani, Manichaei et alii, dum ad puriora christianorum sacra redibant, idem facere cogebantur n); eorumque confessiones ab ecclesia rigoroso examini subiiciebantur, antequam veniam acciperent o).

VI. Saeculo quinto etiam mos inualuit in ecclesia orientali, ut, si quis ad patriarchae, vel episcopi dignitatem ascendere volebat, collegis per literas oblatas testificaretur, se quatuor symbola oecumenica, Nicaenum nempe, Constantinopolitanum, Ephesinumque cum Chalcedonensi agnoscere, cum fide in eis constituta p). Porro episcopi in ordinationis ritu symbolum Nicaenum recitabant, in fidei suae confessionem, et ad normam agnoscendam, secundum quam credere atque docere cogi possent. Quod primum esse videtur vestigium tyrannidis, qua, nostris adhuc temporibus, publici ecclesiae doctores in certos terminos definitionum positionumque fidei includuntur, quos transgredi sine gravissima animaduersione non licet; quod quidem institutum saeculo quinto, cui ortum suum debet, satis est accommodatum, cum hoc tempore plurimi cum Hilario Pictaviensi crederent, "non tam veniam habere, quam praemium, ignorare quod credas" q).

In

l) cf. Socr. h. e. L. I. c. 26.

m) cf. Socr. h. e. L. I. c. 8. 14.

n) cf. Zornii opusc. sacr. T. I. p. 205. 206. ubi plura exempla sunt collecta. coll. Socr. L. II. c. 24.

o) cf. Euseb. h. e. L. X. c. 5.

p) Eiusmodi literae dicebantur *κατάνομα*, lat. *formatae*. cf. Bernh. Ferrarius de ant. eccl. Ep. L. I. c. 2 sqq. et Gregor. M. Epist. L. I. c. 24.

q) Hilar. de trinitate L. III. c. 8. p. 952. ed. Benedict.

In ecclesia latina, quae graecam imitabatur, etiam *pontifices romani*, inde a saeculo sexto, symbolum aliquod recitabant, ad testificandum, se fidem romanam tenere *r*).

Episcopi vero, ad hunc finem persequendum, plerumque utebantur symbolis publicis ecclesiarum suarum, saepius autem ex pluribus antiquiorum noua composuisse videntur, ad fidem integre tradendam.

§. 14.

VII. Secundum Ambrosii locum symbola etiam in *privatis christianorum precationibus* adhibebantur, libro enim de virginibus sacris, sequentibus verbis eas adhortatur: "Symbolum quoque specialiter debemus, tamquam nostri signaculum cordis, antelucanis horis quotidie recensere. Quod etiam, cum horremus aliquid, animo est recurrendum" *s*).

Forte etiam Ambrosius, ad promouendum usum symbolorum privatum, symbolum Apostolicum in hymni formam redegit *t*).

§. 15.

Usus symbolorum *polemicus* hoc aeuo aequae frequens fuit, ac praecedenti, ob haereses nimirum, quarum numerus initio saeculi quarti immenso auctus erat; saeculo vero quarto et quinto hoc fere modo per symbola pugnabatur: Orthodoxi formulam, integram ecclesiae fidem continentem, proponebant, eiusmodi quidem verbis expressam, ut haeretici, quos impugnabant, sine aperta dogmatum suorum derelictione illis non possent subscribere, quod vero ubi facere denegabant, quam pessime illis precabantur, et, si tanta auctoritate valebant, suppliciis omnibus, exilio, cruciatibusque eos multabant; quae omnia exequiebatur concilium Nicaenum in Ario, qui cum, ob haeretica dogmata in ius vocatus, haud comparuisset, simul cum sociis in exilium pellebatur, auctoritate ipsius imperatoris, in concilio praesentis. Formula, in eadem synodo confecta, orthodoxi postea fere semper, tamquam propugnaculo, utebantur aduersus Arianos, sed hi contra omnibus, quibus pollebant, viribus eam auctoritate sua privare studebant.

Quid

r) v. libr. diurnum pontif. rom., ubi Gregorius M. primus dicitur, in quo designando hic ritus exercebatur.

s) Ambros. de virg. L. III. p. 115. ed. Basil.

t) cf. Cave hist. lit. s. v. Ambros. coll. Ambros. orat. in Auxentium.

Quid ab altera parte catholici fecerint per concilia Constantino-
politanum, Ephesinum et Chalcedonenſe, ſupra iam vidimus. Quid
vero aduerſus haec, ab altera moliti ſunt Ariani, oſtendit hiſtoria ſy-
nodorum, inde ab Antiochena a. 341. vsque ad alteram, ibidem con-
gregatam a. 361, ab hiſce haereticis, vel diuerſis eorum familiis habi-
tarum, in quibus formulam Nicaenam, praecipue *ὁμοουſιος* vocem,
modo opprimere, modo cum aliis permutare laborabant.

In hoc vero haeretici non ſemper acquieuerunt, ſed ea fraude in-
terdum utebantur, vt nouas formulas, contra orthodoxos excuſas, ſub
fictitio patrum celebrium, conciliorumque inſignium nomine vulgarent,
adeoque errores haereticos pro doctrina orthodoxa venditarent; ſic v. c.
Ariani ſymbolo, in Ariminenſi concilio compoſito, nomen *patrum An-
tiochenorum* adſuebant, et *Nicenſes* formulam ſuam ſub ſplendido *Nicae-
norum* nomine promulgabant u).

SECTION III.

De vi ſymbolorum obligandi.

§. 1.

Qualis fuit vis ſymbolorum obligandi ſaeculo ſecundo et tertio?

Vſus Symbolorum publicorum ſaeculo ſecundo tertioque terminis ſa-
tis anguſtis fuit incluſus, quandoquidem non niſi in baptiſmo adhibe-
bantur ad nouitiolos doctrinae chriſtianae initiandos; adeoque ad hos
vis eorum obligandi pertinuit, caruerunt tamen hoc tempore omni vi,
nouitiolorum fidem circumſcribendi, externa, nec potuerunt aliam ex-
ferere, niſi *internam*, hoc eſt talem, qualis ineſt doctrinis egregiis, ho-
minibus ſaepe inculcatis, cui vero noua acceſſit ex eo, quod baptis-
mus coram magna chriſtianorum corona ſolemniter ſuſcipiebatur, vt
adeo profeſſio fidei, tunc declarata, altiores in nouitiolorum animis age-
ret radices, et ad vota, publice nuncupata, ſancte ſeruanda eos ad-
moneret.

Chriſtiani igitur, qui hac ſymbolorum vi obligabantur, *unitatem
firmitatemque fidei, in baptiſmo ſuſceptae, perſequebantur, ſed ſua ſponte
quisque, nulla externa vi adaſti.*

§. 2.

u) cf. Fabricius bibl. graeca P. II. p. 44. coll. Zorn. opp. ſac. p. 193.

§. 2. *Quanta fuit haec vis symbolorum obligandi?*

Haec autem vis illi pene aequalis fuit, qua scripturae sacrae effata gaudebant. Symbola nimirum hoc tempore declarabant, quid discriminis sit inter fidem catholicam et haereticorum dogmata, et christiani coacti erant, ad eadem partim statuenda, partim observanda, quae symbola praescribebant, solummodo vero eatenus, quatenus scripturae sacrae doctrinas continebant, nullo modo vero ea servabant tamquam *formulas* et *regulas* per se spectatas; doctores enim ecclesiae huius temporis scripturam sacram magis commendant. Hac de causa Irenaeus, antequam symbolum suum exhibet, gravissime reprehendit haereticos illos, qui, arrogantia quadam inflati, *publica fide, quam omnes profiteantur, non sint contenti*, et novum cognoscendi fontem aperire velint, nempe *traditionem*, ab Apostolis deductam *v*). Per totum etiam adversus haereses librum nihil magis commendat, quam scripturam sacram diligentemque eius lectionem, dum simul omnes subtilitates scrutationesque in rebus ad fidem pertinentibus, proscribit. Aliter sentire videtur Tertullianus, qui pluribus locis symboli auctoritatem supra scripturam sacram extollere videtur, si v. c. *regulam fidei* vocat "*unam solam et irreformabilem fidem*" *w*), vel alibi dicit: "Fides in regula posita est, habens legem et salutem de observatione legis; exercitatio in curiositate consistit, habens gloriam de peritiae studio. *Fides te salvum facit, non exercitatio scripturae*" *x*). His vero, aliisque Tertulliani locis edocemur, eum sub *regula fidei* non semper *normam praescriptam* intelligere, sed *epitome credendorum*, doctrinasque in ea contentas, siue *fidem ipsam*. Cyprianus in scriptis suis nullibi formulam aliquam, tamquam summum fidei arbitrum, commendat, verum semper scripturam sacram, interdum etiam traditionem, quam ecclesia unanimi consensu custodiat *y*). Quod item faciunt Clemens Alexandrinus et Origenes *z*). Symbolum Apostolicum hoc tempore etiam non tamquam *formula praescripta* potuit obligare christianos, sed solummodo tamquam *monumentum, ab Apostolis, falso quidem, deductum a*).

Hoc

v) Iren. adv. haer. L. I. c. 10. 19. coll. II. c. 48.

w) Tert. de praescript. haer. c. 14.

x) Id. adv. Marcionem L. IV. c. 2.

y) Cyprian. Epist. LXXIII. p. 215. LXIX. p. 181. ed. Oxon.

z) Orig. *περί ἀρχῶν* cap. III. p. 48. ed. de la Rue.

a) cf. supr. Sect. I. §. 8.

D

Hoc vero modo, alioque nullo, symbola hoc tempore obligandi vim exseruerunt 1) erga totam societatem ecclesiasticam, dum in ea unitatem fidei custodiebant, 2) erga ecclesiae publicos doctores, qui per ea admonebantur, fidem publice receptam sancte retinendi, et 3) erga singula ecclesiae membra, quae per symbola adigebantur, promissa, in baptismo facta, seruandi, nihilque noui contra fidem, publice receptam, moliendi.

S. 3.

Ad fontes, ex quibus symbola hoc aeuo vim suam obligandi duxerunt I. pertinet illud, quod tam manifesto conueniebant cum effatis sacrarum literarum; tam simplicia enim sunt, quod ad spectus quemlibet edocere potest, ut vix aliquid continere videantur, quod non ad verbum translatus sit ex literis sacris; iure igitur symbola dicuntur ab Irenaeo *σωματιζ πισως fidei corpora, διδασκαλια fidei doctrinae*, in epitome eandem continentes b).

II. Magnam auctoritatem symbola huius aevi ceperunt inde, quia ab omnibus auctoribus, ea exhibentibus, ex traditione apostolica deducuntur, quae eundem auctoritatis gradum tenebat cum Apostolorum scriptis. Ad hanc traditionem iam antiquissimis christianae aerae temporibus haeretici confugiebant, si noua dogmata, proprio arbitrio in religionem illata, suffulcire atque defendere volebant, orthodoxi vero ipsi ad hunc fontem ita recurrebant, ut ostenderent, eum apud haereticos non recte quaeri, verum solummodo in ecclesia orthodoxa, et, ut Irenaeus vult, praecipue in romana, quae sit ex antiquissimis ecclesiis, ad quam christiani ab omnibus partibus confluant, adeo, ut haec traditio tot arbitros habeat, ut vix aliquid in eam inferiri potuerit alieni c). Ex traditione apostolica omnes fere, ut supra iam vidimus d), ecclesiae scriptores symbola sua deriuant, et Tertullianus in primis adeo eam euehit, ut "ad eius normam omnem fidem esse diuindicandam" censet e), quocum consentit Cyprianus, dum episcopos admonet, "ut, si praecepta diuina seruantes in fide vacillent, ad originem dominicam euangelicamue, atque apostolicam traditionem reuertantur" f); et alio loco contendit: "Episcopum illum computari non posse,

b) cf. supr. Sect. II. §. 7.

c) Iren. adv. haer. L. I. c. 10. L. III. c. 2-4. L. IV. c. 43. 45. 52. 53.

d) cf. supr. Sect. I. §. 6.

e) Tertull. de cor. mil. c. 4. al.

f) Cyprian. Epist. ad Pompeium LXXIV. p. 215. 216.

posse, qui, *euangelica et apostolica traditione contenta, nemini succedens, a se ipso sit ortus*" g).

Idem etiam Origenem de traditionis auctoritate sensisse, observare licet in praefatione libri *περὶ ἀρχῶν*.

§. 4.

Magnam porro, maximamque fere auctoritatem III. symbola duxerunt ex *insigni veneratione, qua baptismus a christianis antiquis colebatur*; quae quidem eo processit, ut multae ei permagnaeque vires tribuerentur; hinc v. c., secundum literarum sacrarum verba, dicitur: *παλιγγενεσία τῆς ψυχῆς regeneratio animae, ὕδωρ ζωῆς aqua, per quam transitur ad novam vitam h)*, hinc 2) baptismo tribuitur *vis remissionis omnium peccatorum i)*, et 3) vere credebatur *Spiritus sanctus per baptismum initiatis infundi*, praecipue per sanctam unctionem, post baptismi solemniam frequentatam k). His igitur ita comparatis, memoria baptismi semper viuida esse debuit christianis, viuidior adhuc eius rei memoria, per quam ad maxima baptismi beneficia perueniebant, nempe *symboli recitati*; ex quo colligi potest, quam obstrictos sese senserint observandis promissionibus, per symbolum factis. Aliam forte vim obligandi IV. tribuebant symbolis *sponsores*, qui quasi *vades* fiebant pro sinceritate eorum, qui symbolo, in baptismo recitato, vota nuncupauerant; forte etiam *admonitores*, qui eos semper potuerunt adhortari ad pacta seruanda l). Forte etiam aliquid tribuendum est V. *Subscriptioni*, ab initiatis factae, et inprimis tum, si certo constaret, nomina eorum symbolo subscripta fuisse, ut adeo haec nomina, manu sua signata, ob oculos poni potuissent iis, qui promissis stare nollent, sed hic subscriptionis ritus certo caret fundamento in historia antiqua m). VI. etiam *multitudo testium*, in solemnibus baptismi, et recitatione symboli praesentium, haud parum contulisse videtur ad admonendos initiatos, ut promissa, in baptismo facta, fideliter seruarent n).

D 2

§. 5.

g) Eiusd. Epist. LXXIX. p. 181. ed. Oxon.

h) cf. Cyrill. catech. praef. n. 10. coll. Justin. dial. p. 231.

i) cf. historia Constantini M., qui, non nisi morti proximus, voluit sacro lauacro tingi. coll. Cyprian. Epist. LXIX. p. 185. ad Donat. p. 3.

k) v. Euseb. h. e. lib. VI. c. 43. p. 244. d. ed. Vales. coll. Cypr. Ep. LXIII. p. 151. LXIX. p. 185. LXXIV. p. 213. 214.

l) cf. supr. Sect. II. §. 5.

m) v. ibid. coll. Vicecom. de rit. ant. eccl. I. II. c. 27.

n) cf. supr. ibid. coll. Ambros. de sacram. L. I. c. 2. 4. b. p. 250. ed. Paris., qui vero locus pertinet ad saeculum quartum.

Symbolorum auctoritatem, siue vim obligandi, hoc aevo haud parum auxit VII. *insignis auctoritas doctorum ecclesiae, a quibus componebantur*, quod illustrat exemplum Gregorii Thaumaturgi; cuius symbolum in ecclesia Caesareensi tanto honore ornatum fuisse legimus, ut eius autographum per longum tempus in ecclesia asseruaretur, et catechumenis traderetur memoriae mandandum, ex quo conijci potest, ciues etiam summo studio incensos fuisse, argumentum eius tam in doctrina, quam in vita, retinendi o). Forte etiam VIII. iam hoc tempore aliquid tribuendum est *auctoritati patrum in conciliis congregatorum*, ad augendam vim obligandi symbolorum, ab iis compositorum; ex antiquitate enim christiana constat, quantum consensus talium virorum valuerit ad fidem omnem christianorum immutandam p). Tandem quid non IX. efficere potuit *metus poenarum, quae a societate ecclesiastica infligebantur*, praesertim *exclusionis ex communione ecclesiae*, ad obligandum christianos, ut symbolorum, semel susceptorum, fidem constanter retinerent, praecipue cum tum temporis haec communio tanti haberetur, ut ne tormentis quidem crudelissimis ab ea possent reuelli? Non solum vero christiani vulgares communione ecclesiae priuabantur, sed et publici eorum doctores statim, a muneribus suis deiecti, expellebantur, si quando noua dogmata spargere conabantur, ut factum esse legimus Paullo Samosateno, de quo patres Antiocheni, literis, ad Maximum Alexandriae episcopum datis, pronunciant: "Eum dominum ac Deum suum negare, et fidem, quam antea professus sit, violasse, eum a fidei regula recessisse, et ad spuriam adulterinamque sese transtulisse" q), hinc synodus, Antiochiae congregata, eum in ius vocabat, et sede sua deiciebat. Ecclesiae membra in vniuersum, a doctrina, publice recepta, aberrantia, ad christianos porro non adnumerabantur, sed ad Iudaeos atque paganos, quod testantur Tertulliani verba: "Si haeretici sunt, christiani esse non possunt" r); imo secundum orthodoxorum sententiam ad haereticos *idem Deus, idem Christus, idem baptismus non amplius pertinebat* s); et tandem omnibus pene christianis quam certissime persuasum fuit, *heterodoxos diabolum ipsum secum portare, eos igitur e fidelium societate esse*

o) cf. Gregor. Nyssen. in vita Greg. Thaum.

p) cf. infr. §. 10.

q) cf. Euseb. h. e. L. VII. c. 30.

r) Tertull. de praescr. haer. c. 37.

s) Id. de bapt. c. 15. Socr. L. I. c. 9. coll. Cyprian. conc. Carthag.

esse remouendos, ne quando spiritus malignus, ex hoc suo domicilio erumpens in circumstantes, maximis malis eos afficeret t). Quibus ita constitutis symbola non potuerunt non unitatem fidei seruare tam inter doctores, quam singula ecclesiae membra.

§. 6.

Ex frequentiori symbolorum usu, qui saeculo quarto et quinto obtinebat, multo plura huius temporis christianis extiterunt incitamenta, ut eorum argumentum accuratius seruarent; cum enim symbola non solum in baptismo celebrando, ut iam antea obtinuerat, sed et in praecatione tam publica, quam priuata, denique quoque saeculo quinto in sacrae coenae solemnibus adhiberentur, ab omnibus partibus christianis fides, in symbolo definita, inculcabatur; ad quod accedebat illud, quod et patres in conciliis congregati, et doctores ecclesiarum, munera publica suscipientes, per symbolorum recitationem semper admonerentur, ut vnice secundum normam, in eis praescriptam, docerent.

§. 7.

Qualis fuit vis symbolorum obligandi saeculo quarto et quinto?

Symbola saeculi quarti et quinti non amplius, ut paullo ante, breuia erant praecipuorum dogmatum compendia, quin potius aucta erant multis variisque additamentis, eorumque auctoritas externa vi roborabatur; ut perspicitur in symbolo Nicaeno, quod, ob insignia attributa perfectionis, plenariaeque confutationis haeresum principium, fere omnia antiquiora symbola oblitterauit, eorumque locum occupauit. Magni, quos in ecclesia excitabat, motus aequae ac assiduae episcoporum studia, tribus conciliis oecumenicis, nempe Constantino-politano, Ephesino atque Chalcedonensi, ad illud confirmandum adhibita, haud obscure declarant, quali praeditum fuerit auctoritate in ecclesia vniuersa.

§. 8.

Quanta fuit vis symbolorum obligandi?

Quanta autem haec auctoritas fuerit, apparet ex magnificis laudibus, quibus symbola apud scriptores ecclesiasticos extolluntur: Athanasius v. c., ac si de sacris literis loqueretur, dicit: "μενεν εις τον αιωνα" verbum illud, per synodum Nicaenam constitutum, manet in aeternum

D 382

t) cf. Socr. l. c. coll. Grabe in not. ad Iren. adv. haer. l. III. c. 3. Euseb. l. IV. c. 14. et Theodor. ad 1 Cor. V. 5.

num t). Socrates censet: "quod episcopis, Nicaeae congregatis, placuit, οὐδεν ἔστιν ἑτέρον, ἢ τοῦ Θεοῦ γνώμη, ἐπὶ τοῦ ἁγίου πνεύματι αὐτοῖς ἔστιν ἐγκείμενον, quia spiritus sanctus, animis eorum insidens, potuit aperire eis omnem Dei voluntatem," u). Eodem redit, quod Patres Ariminenses a Constantio Augusto petunt: "vt ipsos permanere sinat in iis, quae a maioribus, (sc. per symbola) sunt definita, hos enim omnia egisse μετὰ πνεύματος ἁγίου (Spiritu sancto duce) v). Hanc symbolorum auctoritatem magna aliorum locorum copia declarat w), quid? quod nota formula, omnibus patrum decretis praemissa: "placuit nobis et spiritui sancto" x). Quis nunc miretur, si v. c. Athanasius formulam Nicaenam vocat: σύλον τῆς πίστεως, columnam fidei y), θεῖαν, ἀποστολικὴν καὶ εὐαγγελικὴν πίσιν, diuinam, apostolicam et euangelicam fidem, θεμελίον ἀσφαλὴ, πίσιν ἀμώμικτον καὶ ὁδηγὸν σωτηρίας, fundamentum firmum, fidem incorruptam, et ducem ad salutem z)? aut cui mirabile videbitur, quod Iustinianus saeculo sexto legem promulgauit: "vt symbola quatuor oecumenica sicut sacra scriptura accipiantur, et regulae sicut leges obseruentur?" a)

§. 9.

Quibus mediis aucta fuit vis symbolorum obligandi saec. quarto et quinto?

Symbola saeculo quarto et quinto vim obligandi maiorem exferre potuerunt, I. quia Imperatores, christianis hoc tempore fauentes, auctoritatem suam interponebant; quis vero contra talem potestatem quidquam potuisset moliri? Omnia igitur, quaecumque tandem a christianis credi volebant, per symbolum eis praescribere potuerunt, quandoquidem non solum ipsi concilia conuocabant, sed et episcopis, suffragia ferentibus, aderant, eorumque decreta exequiebantur. Hinc iustae ecclesiarum eius temporis, praesulumque querelae: "fidem magis

t) Athan. Tom. I. p. 933. opp. ed. Morelli.

u) Socr. h. e. Lib. I. c. 8. 9. coll. IV. c. 12. p. 223. ed. Vales.

v) Theodor. h. e. L. II. c. 15. coll. L. III. de vita Constant. c. 18. Epiphan. haeres. LXXIII. p. 847. ed. Petav. Socr. h. e. L. I. c. 9. Niceph. h. e. L. XV. c. 5. Hilar. in fragm. ex op. hist. III. p. 1308. a. b. 1341. a. c. 1344. b. c. ed. Benedikt.

w) Socr. VI. 23. Cyprian. Ep. LIX. p. 129. LXVI. p. 165. 166.

x) cf. Socr. V. 22. Niceph. XV. 30.

y) Athanas. ep. ad Afros p. 582. 941. ed. Mor.

z) Athanas. ad Iouian. I. 247. coll. ad Antioch. I. p. 578. Theodor. h. e. L. V. c. 9. 10. Hilar. de trin. L. IX. Socr. L. I. c. 9. Theod. L. II. c. 17.

a) v. Nouell. constitut. c. I. 131.

gis esse temporum, quam Evangeliorum," et Hilarius loquitur; cuius rei causam alio loco prodit his verbis: "Nunc diuinam fidem suffragia terrena commendant; terret exiliis et carceribus ecclesia, credique sibi cogit, quae exiliis et carceribus est credita" b). Quanam violentia vsi sint imperatores, docet historia haereseos Arianae, cuius auctor, quia vocem *ὁμοούσιος*, pro lubitu inuentam, agnoscere nolebat, in exilium agebatur, auctoritate Constantini M.; hunc vero insolentia pariter ac violentia adhuc superasse Constantium, eius filium atque successorem, testantur literae, quas dedit ad episcopos Ariminenses, in quibus eos ita alloquitur: "Si quid volueritis contra eosdem (nempe Orientales Arianos), praedictis absentibus, definire, id quod fuerit usurpatum, irritum evanescet effectu. Non enim illa vires habere poterit definitio, cui nostra statuta testantur, iam nunc copiam et robur denegari" c).

Hoc modo ad Imperatorum nutum ac voluntatem tota fides sese debuit componere, et, sicut sub Constantini M. auspiciis Arianorum disciplina doctrinae catholicae semper cessit, ita Constantio imperante haeresis numquam non de ea triumphos egit; quae vero omnia penitus fuerunt immutata cum Theodosius M. rerum potiretur, fidemque Nicaenam quasi ab exilio reuocaret d).

Interdum etiam episcopi externa vi adhibita symbolorum auctoritatem promouebant, quandoquidem non raro flagellis et tormentis plus, quam argumentis ad persuadendum utebantur e).

S. 10.

II. Multo autem plus symbola commendabantur christianis per sublimes illos conceptus, quos de auctoritate et sanctitate patrum, in conciliis congregatorum, fouebant; quales v. c. prodit Ambrosius, de synodo Nicaena sic loquens: "apud episcopos esse debet summum de fide arbitrium, non imperatores" f); Et alio loco: "Impium et sacrilegum est, a praescriptis maiorum (in fide et opinionibus) deuiare" g); porro: "fides, quae scriptis decretisque synodi sancita est, ea est totius ecclesiae" h). Ad quod accedit, quod, vt iam supra monuimus,

non

b) Hilar. ad Constantium Lib. II. p. 1227. b. ed. Bened. Par. coll. ibid. L. II. p. 1221. c. d. e. ed. laud.

c) v. Hilar. in fragm. VII. p. 1341.

d) cf. Socr. Lib. I. V. c. 4. IV. c. 2.

e) Exemplum v. ap. Socr. L. II. c. 31.

f) v. Ambros. Epist. XXI. class. I. p. 861. 15. 860. 2. 873. 36.

g) Id. Ep. X. class. I. p. 807. ed. PP. Benedikt.

h) cf. Athanas. T. I. p. 277. ed. Morelli.

non solum christiani vulgares, sed et ipsi patres credebant, spiritum sanctum ex ipsis in conciliis loqui i).

III. Permultum etiam ad augendam symbolorum auctoritatem contulerunt labores, quos episcopi, a conciliis domum reuersi, suscipiebant, ut populum ad nouorum decretorum susceptionem adigerent; non enim solum in ecclesiis suis, omnem lapidem mouebant, sed et interdum, per plures ciuitates discurrentes, plebem in suam rem trahere studebant. Hoc factum legimus ab Athanasio, cum a synodo Nicaena Alexandriam reuertens, Hierosolymam transiret, atque Pelusium Aegypti k). Eiusmodi merita sibi comparauerat Alexander, episcopus Constantinopolitanus, cum apud Socratem nominatur φυλαξ των όρων της συνόδου (scil. Nicaenae), i. e. custos eorum, quae synodo Nicaena decreta erant atque statuta l).

IV. Orthodoxi huius aevi non multum variabant in condendis atque publice recipiendis fidei formulis, et quis non videat, quantum etiam hoc conferre potuerit ad earum auctoritatem augendam? quantum robur hinc cepit formula Nicaena, historia huius aevi docet omnibus paginis; hanc quidem inde a synodo, cui ortum suum debebat, catholici omnibus, quibus potuerunt, viribus defendebant contra Arianos; nouisque Apollinaristarum, Photinianorum et Macedonianorum haeresibus erumpentibus, in oecumenica synodo, Constantinopoli habita, repetebant, nouisque sanctionibus in Ephesina atque Chalcedonenſi ornabant; qua de re vix alia in eius locum potuit succedere, (quod etiam omnibus viribus impedire studebant). Hoc consilio patres Ariminenses, cum Sirmii congregati nouam illis obtrudere vellent formulam, responderunt: "*Et addere concilio Nicaeno aliquid temerarium est, et auferre periculosum*, quorum si alterutrum fiat, hostibus est quidlibet agendi libera facultas" m). Athanasius de eadem dicit: "Omnes approbant, optimam et exactissimam esse fidem, quam Nicaeni patres in omnium vsum deducendum constituerunt" n); et huic assentit synodus Ariminensis his verbis: "est indecens et nefarium,

i) cf. supr. S. III. §. 8. coll. Socr. L. I. c. 8. 19. Athanas. ad Afr. T. I. f. 931.

k) cf. Socr. L. II. c. 24.

l) Socr. h. e. L. I. c. 37. coll. eod. IV, 26. Cyrill. Catech. V. p. 77. 78. a. ed. Touttée, locum infra prolat. §. II. n. 6)

m) cf. Athanas. Tom. I. p. 877. c. coll. Socr. L. II. c. 40. Basil. Epist. LX. ad Antioch. LXXIII. Athanas. Tom. I. p. 932. 934.

n) Athanas. Tom. I. opp. p. 578. a. ed. Morell.

rium, aliquid ex recte dictis, et ex rebus, Nicaeae publice cum Constantino constitutis, immutare^{o)}.

V. *Anathematismi*, symbolis hoc tempore adiecti, (qui haereticas doctrinas cum earum auctoribus execrabantur), inprimis efficiebant, ut symbola ab omnibus acciperentur, quia ii, qui eos negligebant, ex ecclesia pulsi non facile recipiebantur, grauissimasque subire debebant poenas, secundum Socratem a plebe illatas p).

Vides nunc fontes detectos, ex quibus omnis auctoritas symbolis saeculo quarto et quinto profluxit, id autem semper teneas, haec omnia tantum valere de symbolis *publicis* integrarum ecclesiarum, *heterodoxa* enim plurimum ad breue tantum tempus usu aliquo fuerunt, cum a catholicis plerumque, simul cum auctoribus suis, mox opprimerentur q). *Priuate* vero eatenus tantum in pretio aliquo esse potuerunt, quatenus cum publicis conueniebant.

§. ri.

Quo fine aucta fuit vis symbolorum obligandi saeculo quarto et quinto?

Finis siue *consilium*, quo 1) *Imperatores* erant permoti, ut symbolorum auctoritatem, inde a saeculo quarto, tantopere augerent, primo intuitu tantum eo respicere videbatur, ut quies publica, per innumeras haereses persecutionesque tam infaulte turbata, in ecclesia restitueretur; quod quidem, si leui tantum oculo rem intueamur, satis laudabile fuit, at tamen numquam plane assequendum, quia hominum animus, externa vi adhibita, numquam plane persuaderi vinci-que patietur.

Gratissimum sane fecerit Constantinus M. ecclesiae, quod, convocata synodo Nicaena, turbis, ab Ario motis, finem imponere allaborauit; satisque laudabile fuerit, quod Theodosius M., Socrate teste, consilium iniit cum Nectario episcopo de reducendis Arianis et Macedonianis ad ecclesiam orthodoxam r), ope concilii oecumenici, quod

Constan-

o) v. Epist. syn. Arimin. ad Constantium Aug. Tom. I. opp. Athanas. p. 877.

p) cf. Socr. h. e. Lib. I. c. 27. V. c. 10. p. 268. VII. 34. fin.

q) Id. L. II. c. 19. 10. Exempli suppeditant formulae Arianorum, intra tempus concilii Nicaeni atque Constantinopolitani confectae in ecclesia orientali, quae ab occidentalibus semper respuebantur, potissimum Antiochena illa, *μακροσυχος* dicta.

r) cf. Socr. I. 7. V. 8. coll. 10. ubi sic loquitur: *ἐκοινολογεῖτο ὁ βασιλεὺς πρὸς τὸν νεκταρίον τις αὐτῷ γενοῖτο μηχανή, ὅπως αὐτὸς μὴ διαφρονῇ ὁ χριστιανισμὸς, ἀλλ' ἐνωθῇ ἡ ἐκκλησία.*

Constantinopoli fuit congregatum; in his vero imperatorum studiis semper manifesto perlucet, quam cupidi fuerint, eam opinionem per symbola omnibus obtrudendi, quam ipsi susceperant, instructoribus suis inducti, vel etiam iis, qui ipsis a consiliis erant s). Quomodo enim factio ista orthodoxorum, quae vocem *ὁμοούσιος* omnibus obtrudere volebat, tantum capere potuisset incrementum, nisi Constantino intime persuasum fuisset, fidem salutiferam tali formula absolui, talibusque vinculis posse includi? Quomodo porro ipsa Arianorum haeresis orthodoxam ecclesiam adeo potuisset concutere, ut doctrina catholica pene euenteretur, nisi Constantius imperator haeresi tantopere fauisset, ut Arius fere plane de Athanasio triumpharet, et periculum esset, ne hic, nostris adhuc temporibus, pro isto in haereticorum catalogum referretur, quod tamen opportuna Constantii mors impediuit? Etiam postea semper fides simul cum imperatoribus immutabatur, cum Valente enim Anomaeorum disciplina sedem imperialem occupabat, quo facto Basiliani, vndique arctati, a. 366 cum Homousianis sese confociarunt t).

II. *Episcopi*, imperatorum vestigia diligenter prementes, pari industria summum de fide arbitrium sibi vindicare studebant; quod cur egerint facile patet: Ecclesia christiana antehac inimicissimis persecutoribus pressa erat atque vndique angustata, nihil igitur tum magis cordi esse potuit eius doctoribus, quam ut sese ab iniustis inculpationibus aduersariorum purgarent, in angustiis vero ipsis miseros pauidosque animos dulci spe aeternae voluptatis, in regno Christi percipiendae, nutrent; saeculi vero quarti initio, cum imperator ipse ab eorum partibus staret, et ecclesia, ab omnibus partibus tuta, vndique dominaretur, eius praesides, nimio gaudii affectu abrepti, incerti erant, quo sese primo verterent, ad exferendam potestatem, recens acceptam. Qua de causa forma et species fidei violentas eorum sentiebat manus, et sic verba inania ab eis excogitabantur, quibus totam fidem definiebant.

Alia vero ex parte etiam studia eorum eo tendebant, ut, aucta symbolorum vi, haereses, fidei catholicae quotidie noua pericula minitantes, feliciori successu euenterent, quod innuit Athanasii locus, de formula Nicaena sic loquens: "Facta est (haec formula) tum ad subuersionem impii dogmatis Arii, tum ad tutelam vtilitatemque ecclesiasticae doctrinae."

s) Soer. h.e. L. II. c. 2. testatur, Constantium ad Arianorum partes fuisse tractum per feminas et eunuchos, quibus familiariter utebatur.

t) cf. id. IV. c. 2.

doctrinae; atque vt caueretur, ne deinceps particulatim cauillationes fidei orirentur, aut, si ortae fuissent, ne auctoritatem haberent" u). Denique etiam fortasse eo consilio symbolorum vsus magis frequentarunt, vt aliquid substituerent in locum catecheticae institutionis, inde ab initio saeculi quarti aliquantulum neglectae v).

§. 12.

Progressio, qua symbolorum vis obligandi saec. quarto et quinto aucta fuit atque ulterius protensa.

Postquam adhuc omnia ista collegimus, quae ad declarandam vim symbolorum obligandi pertinere videbantur, iuuabit, nunc vno quasi oculo totum complecti, vt appareat, per quosnam gradus haec vis semper altius ascendit: Saeculis, vt vidimus, secundo tertioque symbolorum auctoritas tam exigua fuit, vt vix aliquid posset de ea praedicari, nec vna eademque formula omnibus ecclesiis erat communis; mox vero, saeculi quarti initio, tam per imperatorum potestatem, quam episcoporum solertiam res eo perducebatur, vt haec symbolorum vis non sensim pedetentimue accresceret, sed subito atque vno quasi ictu in altius eueheretur. Cum enim Constantinus M. in animum sibi induxisset consilium, omnes diuerse sentientes in eosdem opinionum fines includendi, conuocauit synodum Nicaenam, in qua fundamentum iactum fuit tantae symbolorum auctoritatis, vt formula, in hac synodo composita, fere vnica sit, de qua porro nobis sermo esse possit; quandoquidem breui post ortum suum omnia fere antiquiora ecclesiae orientalis symbola obliterabat, et eo tempore, quo Arianis, sub Constantii imperatoris auspiciis tuti, ecclesiam tantopere vexabant,

E 2

unicum

u) Athanas. Ep. ad Afros T. I. p. 933.

v) Act. II. conc. Nicaeni. coll. Cyrill. hieros. Catech. V. p. 77. 78. ed. Touttée, quem ad totius illustrationem suis verbis audiamus: "Fidem in addiscendo atque profitendo, sic alloquitur auditores suos, illam solam amplectere et serua, quae nunc tibi ab ecclesia traditur, ex omnibus scripturis vallata. Cum enim non omnes possint scripturas legere, sed alios quidem imperitia, alios vero occupatio quaedam a cognitione impediatur, ne anima per ignorantiam pereat, paucis versiculis vniuersum fidei dogma comprehendimus. Quod quidem ipsis verbis meminisse vos volo, et apud vos ipsos cum omni studio recitare, non chartis mandantes, sed in corde insculpentes memoriae. Dum vero meditando reuoluitis, caute, nec ubi catechumenorum quisquam, quae vobis tradita sunt, exaudiat. Hanc vero fidem tamquam viaticum in omni tempore vitae habere iubeo, et praeter eam nullam amplius suscipere. Fidem memoria tene, singulorum vero capitum excipe opportuno tempore ex diuinis scripturis assertionem. Non enim, vt hominibus libuit, fidei summa composita est, sed selecta ex omni scriptura."

unicum erat munimentum, quo sese Catholici contra perpetuos horum aduersariorum incurfus defendebant.

Hinc factum est, vt symbolum Nicaenum hoc tempore in praecatione publica non solum, sed et priuata, ad praecipuum fidei nutrimentum, et tamquam indubitata totius doctrinae christianae norma a christianis adhiberetur *w*). Defuncto Constantio, Arianorum maximo fautore, synodus Constantinopolitana, inter oecumenicas secunda, hoc symbolum repetiit denuoque confirmauit; idem cum factum esset ex auctoritate imperiali tam Theodosii Iun., quam Marciani in conciliis Ephesino atque Chalcedonensi, sub finem saeculi quinti ecclesiae eo processerunt, vt neminem ad publicum doctoris munus admitterent, nisi ad fidem quatuor formularum oecumenicarum iurasset *x*). Post varia deinde fata, quae sub Leone et Basilisco tyranno formulae Nicaenae erant subeunda, Zeno sub finem saeculi quinti *Henoticon* suum edidit, in quo "formulam Nicaenam, quatuor synodis vniuersalibus adprobatam confirmatamque, tamquam unicam commendabat, quae veram fidem contineat, et imperium romanum sola conseruet," vt Socrates ait in historia huius aevi *y*).

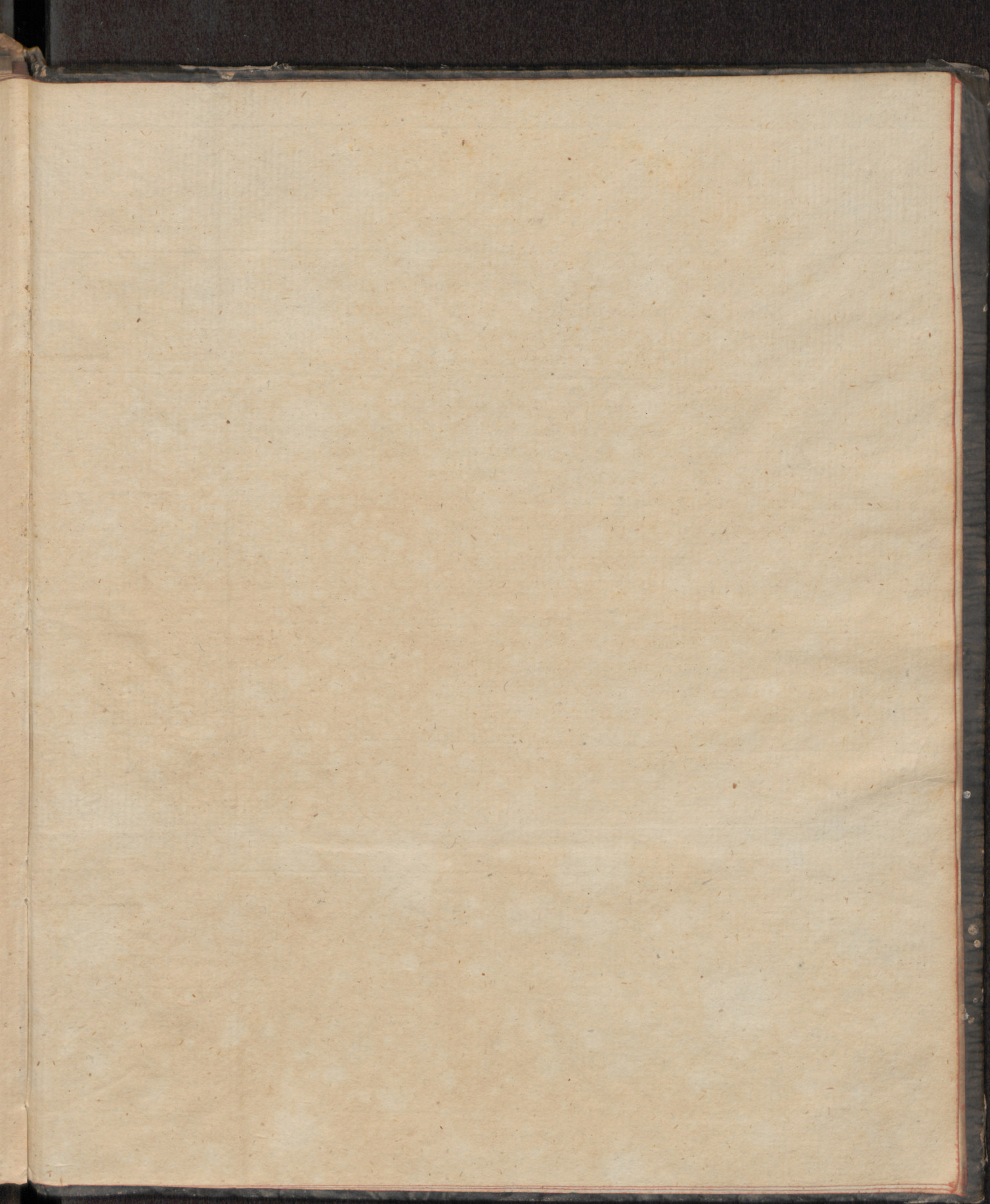
Sic tandem intelligi potest, quomodo factum sit, vt Iustinianus Augustus saeculo sexto haec quatuor symbola eueheret ad auctoritatem ipsius Scripturae sacrae *z*).

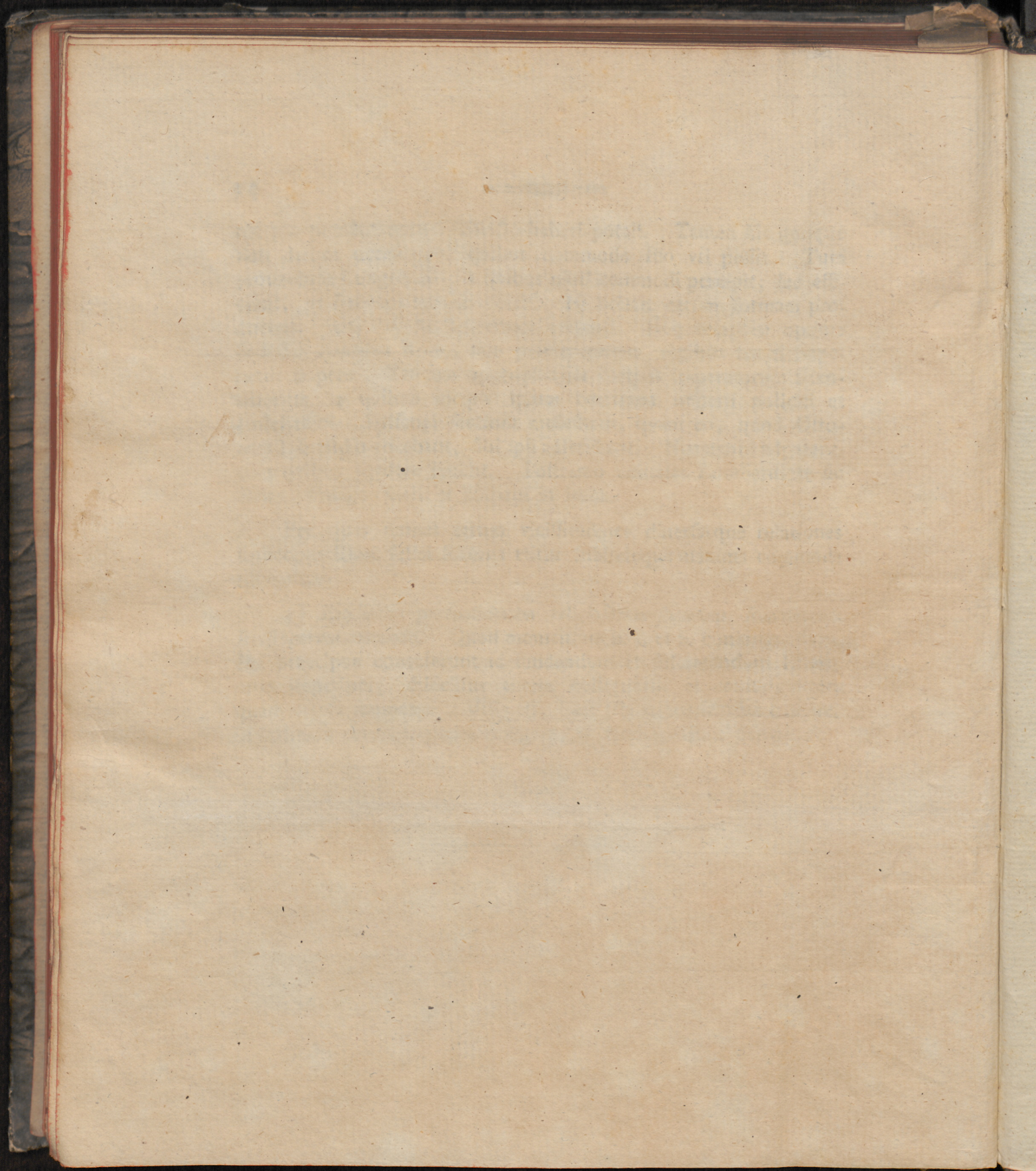
w) v. supr. Sect. II. §. 10.

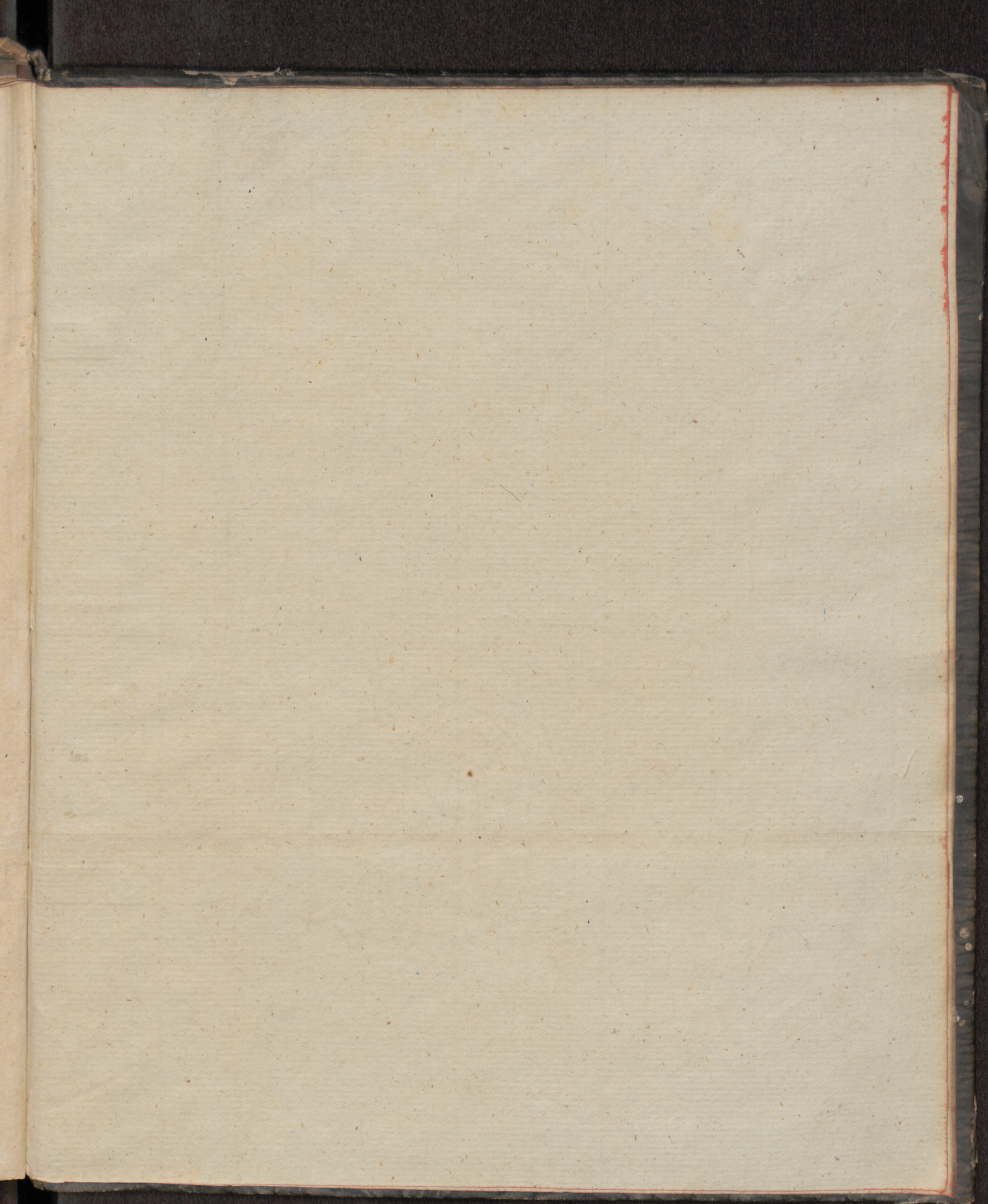
x) cf. supr. Sect. II. §. 13.

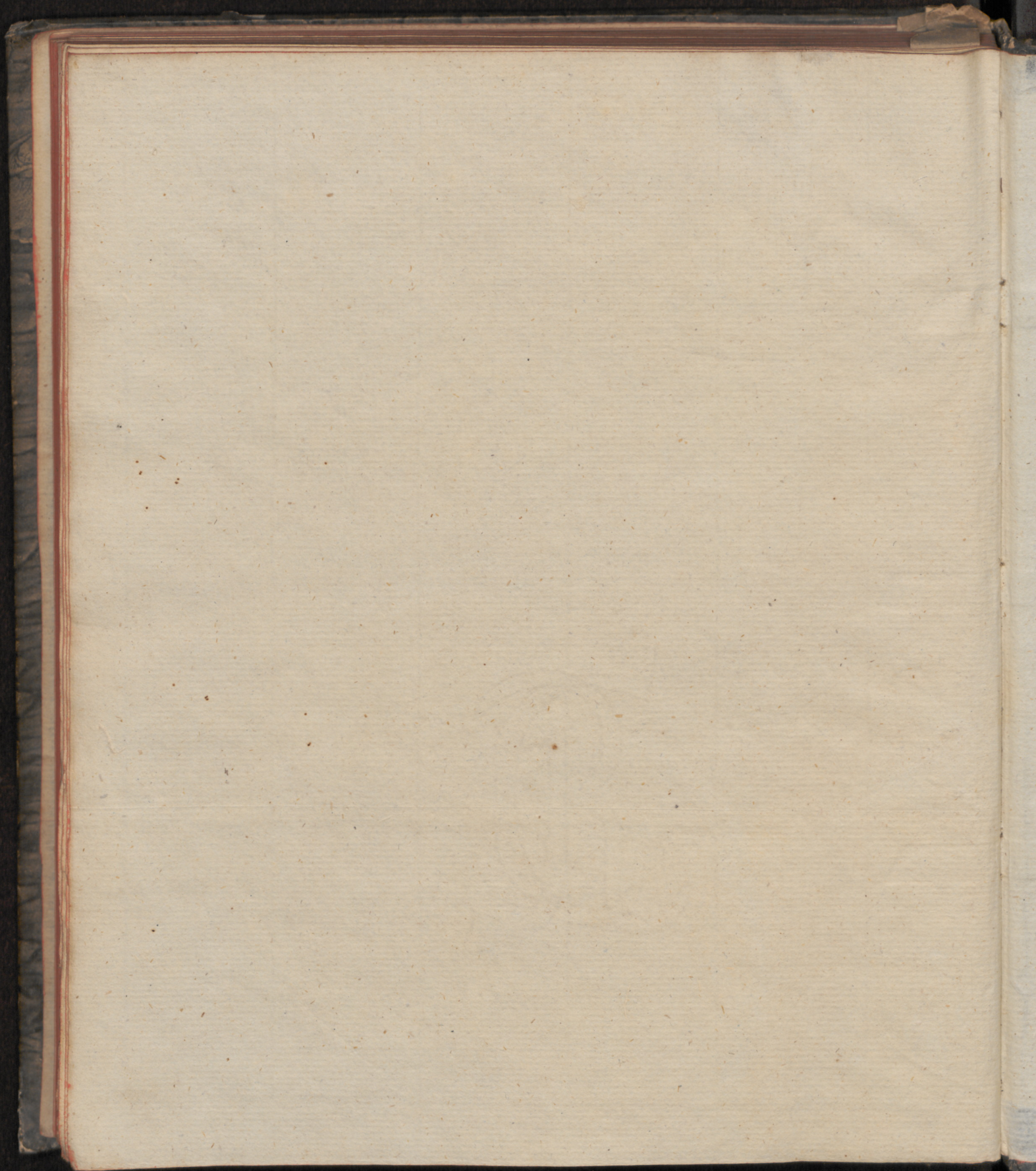
y) Socr. L. IV. vsque ad totius historiae finem, quocum cf. Niceph. h. e. inde a L. XIII. c. 34. vsque ad L. XVI. c. 12.

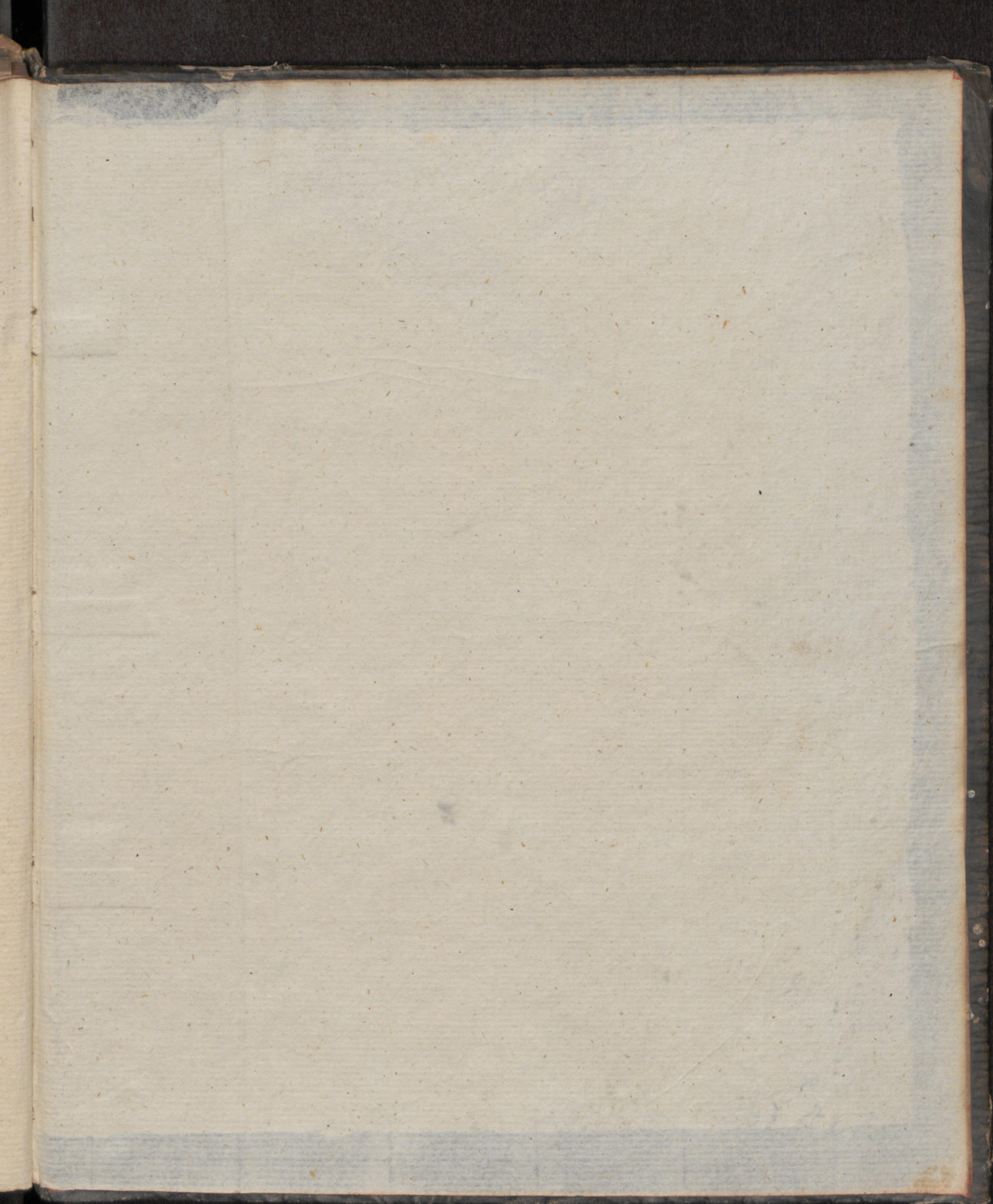
z) cf. supr. S. II. §. 7.

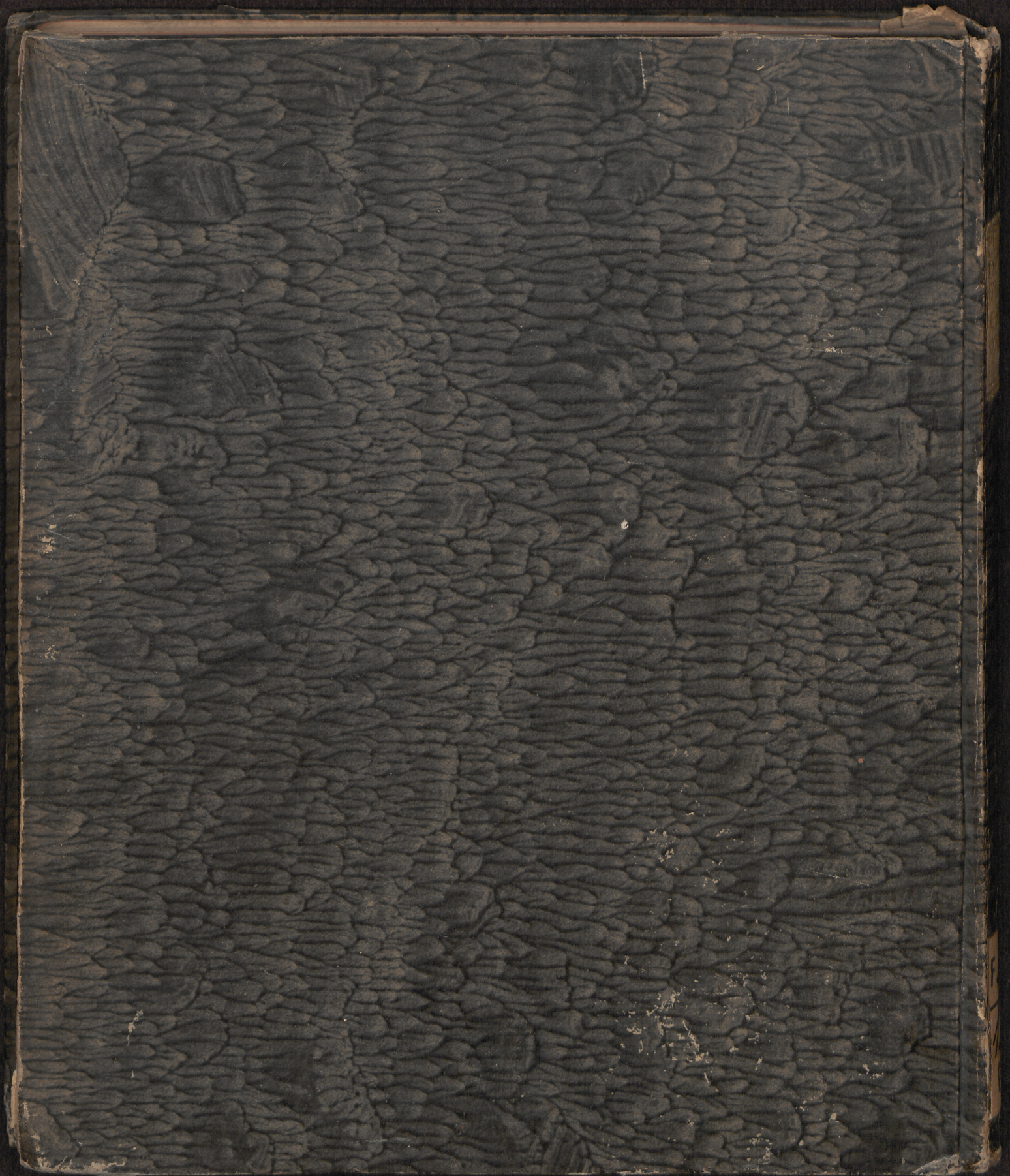

et deinde pergit: "cogimur ad literarum diuinarum commemorationem, si quid praesentium temporum qualitas aut praemonere cogit, aut recognoscere. Certe fidem sanctis vocibus pascimus, spem erigimus, fiduciam figimus, disciplinam praeceptorum nihilominus inculcationibus. Ibidem etiam exhortationes et censura diuina" et f. p. e). Ex quo loco colligimus, Tertulliani tempore nondum obtinuisse morem, symbola in conuentibus publicis praelegendi.

Inde vero a Constantini M. tempore frequentior esse incipiebat in vniuersum symbolorum vsus; hoc enim tempore impetus et multitudo eorum, qui ad suscipiendum christianismum properabant, tam magna erat, vt catechumenorum praeuia institutio plane negligereetur, (de quo etiam conqueritur concilium Nicaenum canone II); qua de re nouis opus erat auxiliis ad fidem christianis inculcandam, adeoque factum est, vt *symbola in conuentibus christianorum sacris non solum recitarentur, sed et antiphonatum decantarentur* f); quod praecipue instituisse dicitur Petrus Fullo in ecclesia Antiochena g).

Ante quam autem hoc in morem veniret, iam *parasceues*, siue *dominicae passionis die* symbolum recitabatur in ecclesia h). Et in romana quidem Marcus episcopus praecipiebat primus, vt *symbolum diebus solemnibus, statim post euangelium, a clero et populo magna voce decantaretur* i).

§. 11.

IV. Etiam praelegebantur symbola in conciliis, siue episcoporum congregationibus, habitis de rebus ad fidem et ecclesiam pertinentibus; quibus consilium erat, ante omnia circumspicere, qualis hoc tempore fides esset. In medio loci, vbi congregati patres sedebant, seorsim posita erant euangelia, in quorum verba antea iurabant, deinde precibus factis pro aduentu Spiritus sancti in corda sua symbolum fidei praelegebant; simul cum veterum conciliorum canonibus, quo facto demum de iis dispiciebant, quorum causa synodus conuocata erat k).

C 3

§. 12.

e) Tertull. adv. gentes c. 39.

f) cf. Edmund Martene de antiq. eccl. ritibus T. I. c. 4. p. 384.

g) cf. Nicephor. h. e. L. XV. c. 28.

h) ibid. ad fin.

i) cf. Platina de vitis pontif. p. 43. ed. Colon. 1551. Symbolum praecipue commendauit ob Arianam haeresin, ecclesiae romanae imminentem.

k) v. Can. conc. Ephesini T. II. c. 6. coll. can. conc. Chalc.

